

M U N I
P E D

Historická kartografie

Kartografie (Ze0128)

Vývoj

[1]

Vývoj

- Není známo, kdy a kde přesně byla vyhotovena první mapa, jisté však je, že mapy či mapové nákresy byly konstruovány pravděpodobně dříve než vznikl psaný jazyk.
- K této činnosti vedla lidstvo nutnost zapamatovat si místa (či se v nich orientovat), která pro ně měla životní význam, at' již z hlediska hospodářského, válečného nebo jiného [1]

Vývoj

- Podobu těchto prvních "map" nejlépe dokládají archeologické nálezy, dochované zejména na:
 - mamutích klech
 - plochých kostech
 - vyryté do kamene
 - zaznamenané na hliněných destičkách
 - na kovových předmětech
 - mnohem méně se dochovaly na kůžích, kůrách a podobně [2]

Nejstarší nález

- Naleziště: Předmostí u Přerova, Dolní Věstonice a Pavlov - období paleolitu a stáří zhruba **25 000 let**

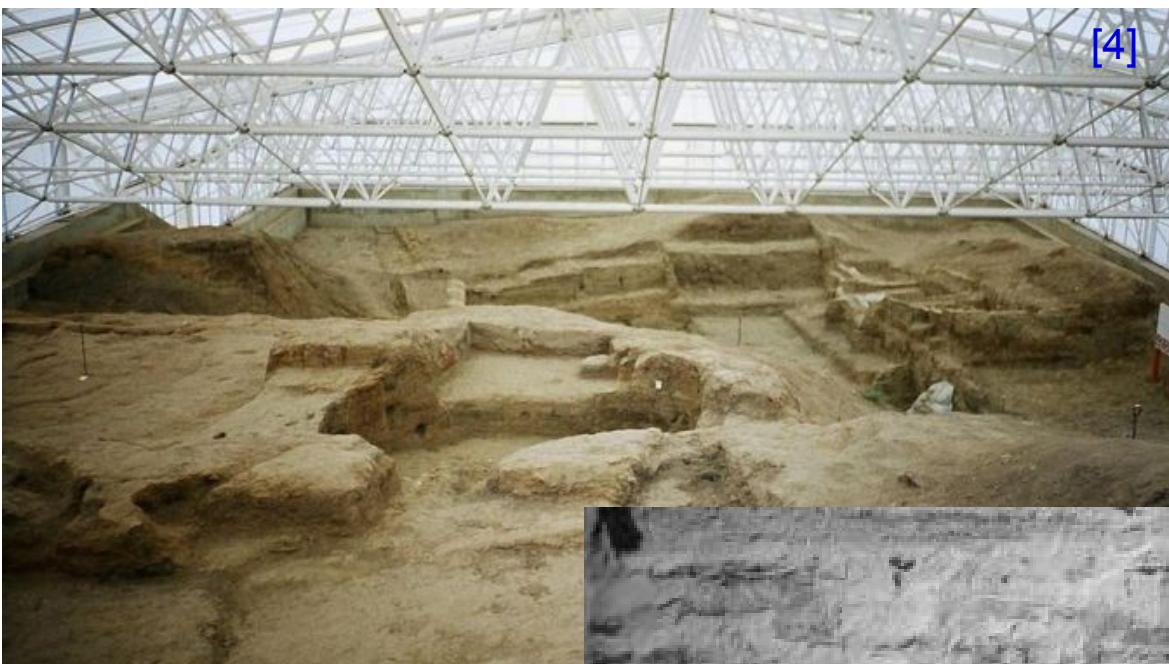
Jednou skupinou odborníků je kresba považována za záznam živočicha nebo kultovní předmět či prostě za abstraktní výtvar bez hlubšího významu.

Pokud by tato kresba měla znázorňovat například zvíře, potom by záznam vyjadřoval vysoký stupeň abstrakce, který bychom v malířském umění přirovnávali snad ke směru "kubismu". Pokud ovšem kresba znamená mapový nákres okolní krajiny tábořiště lovců mamutů u Pavlova, pak by šlo o **nejstarší dosud známý kartografický nákres krajiny na světě**.

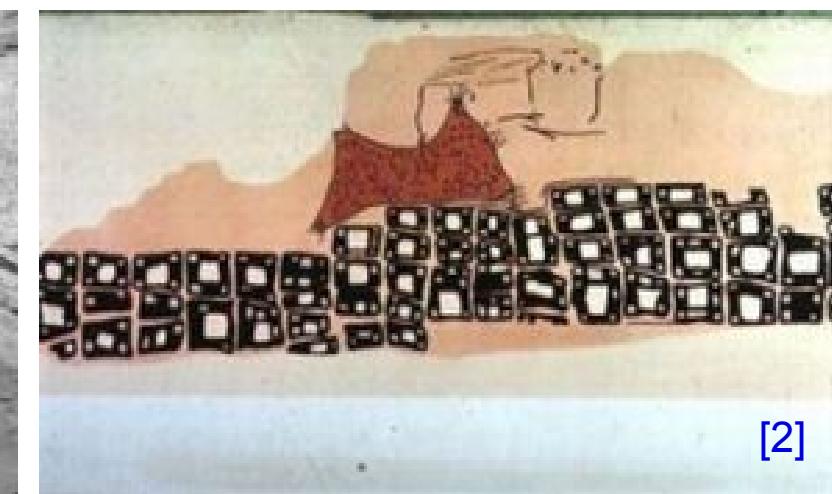
- Dnes v Archeoparku v Pavlově na Břeclavsku

Nástěnná mapa

z vykopávek sídliště Çatalhöyük

Nalezena v r. 1963 v turecké Anatolii. Podle radiokarbonové analýzy je datována do roku 6200 př. n. l.

Amerika

- Aztékové používali mapy pro vyznačení cesty a k vizuální organizaci prostoru. Mapy vedly cestovatele, zachycovaly majetek a byly důležité pro zachycení historie. Aztékové a jiné středoamerické národy podrobně sledovali planety a jejich konstelace – zvláště je zajímaly pohyby Venuše – a to je také vedlo k prvním pokusům o vytváření nebeských map. Aztécké mapy pak používali při vytváření svých vlastních Španělé.
- V Severní Americe se mapy používaly na celém kontinentu od prvního setkání s Evropany

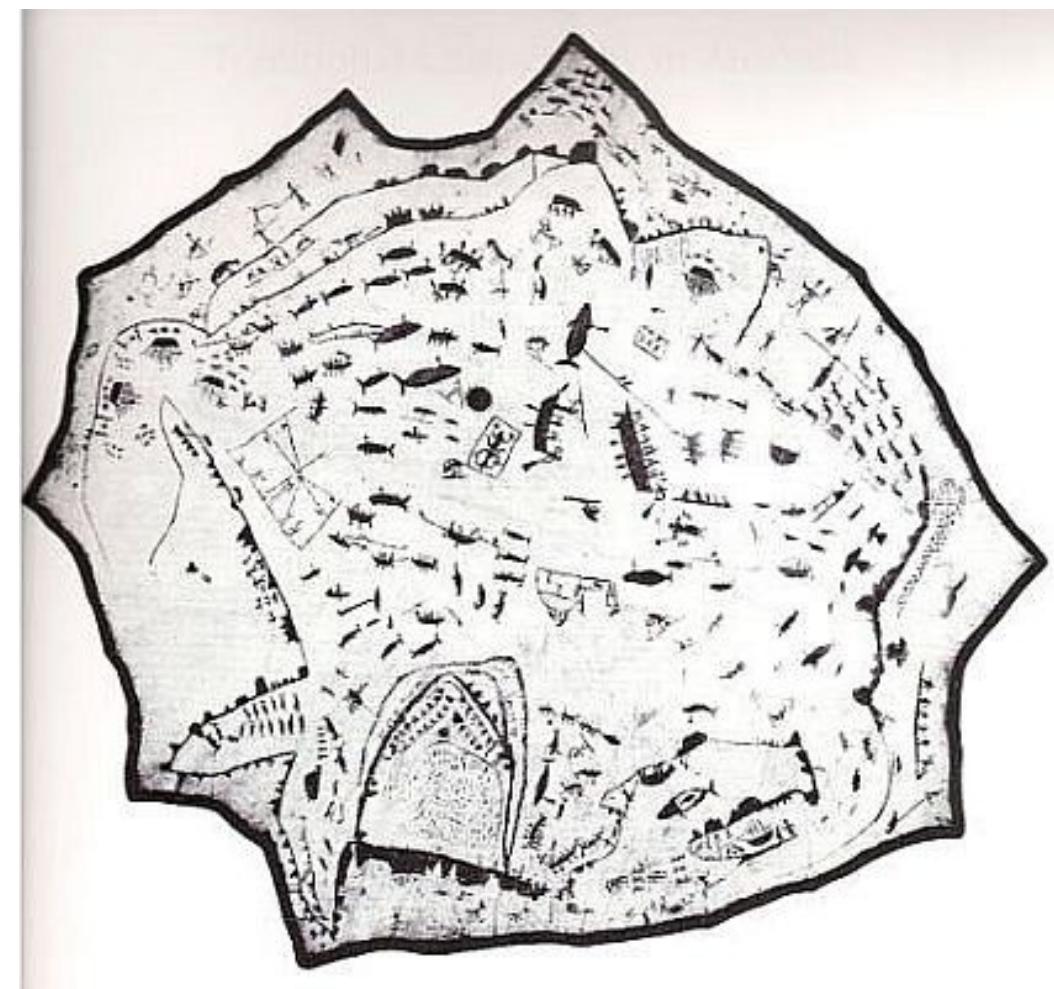
[2] *Tello Obelisk, chrámový komplex Chavín de Huantár, Peru (600-500 př. n. l.)*

Další příklady

[2] Skalní rytiny, Panaramitee Station, jižní Austrálie

[2] Mapa eskymáckého kmene Čukčů na tulení kůži

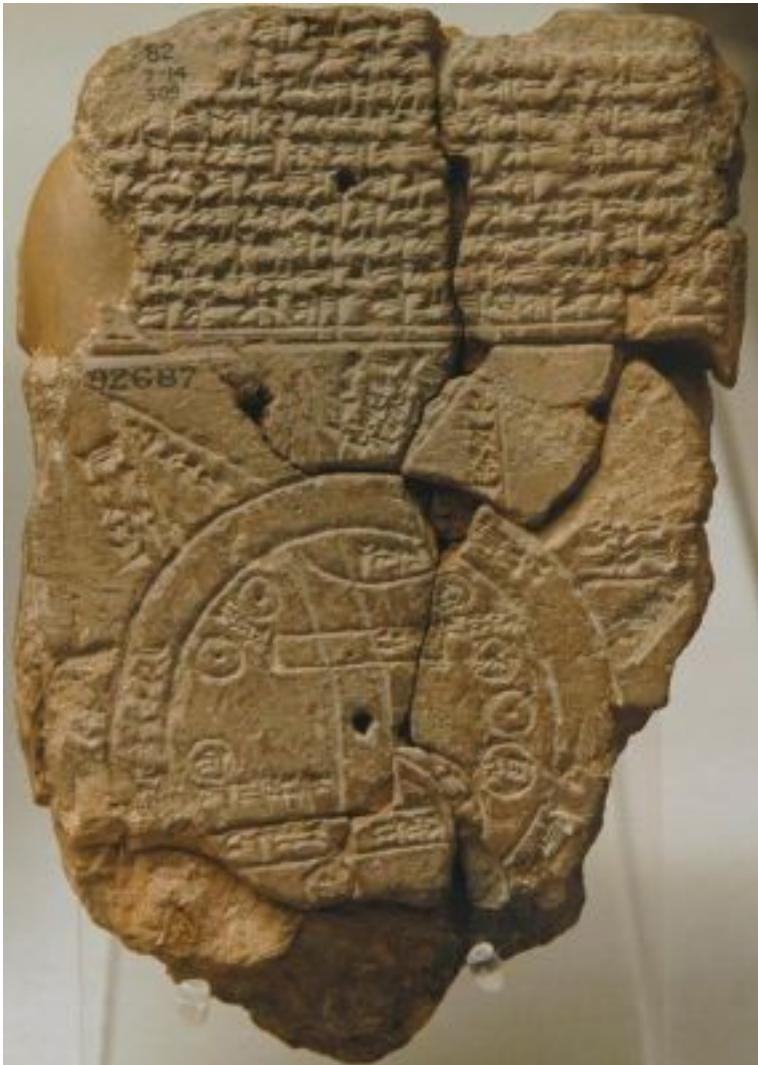

Starověká kartografie

- Postupný přechod z prvobytně pospolné společnosti založené převážně na lov a sběru směrem k zemědělským společnostem nastolil potřebu mapování jako nástroje pro vyměřování pozemků, (a v pozdější době vybírání daní)
 - budování sídel, budov,
 - závlahových systémů
 - Stavba monumentálních staveb

Byly položeny základy zeměměřictví. To je spjato s kartografií a zákresem do plánů a map. Došlo i k rozvoji dalších přírodních věd, především astronomie, matematiky a později geografie. To vše k tomu, že se mapování stalo běžnou součástí života ve vyspělých starověkých civilizacích a nástrojem správy státní moci.

Starověká kartografie

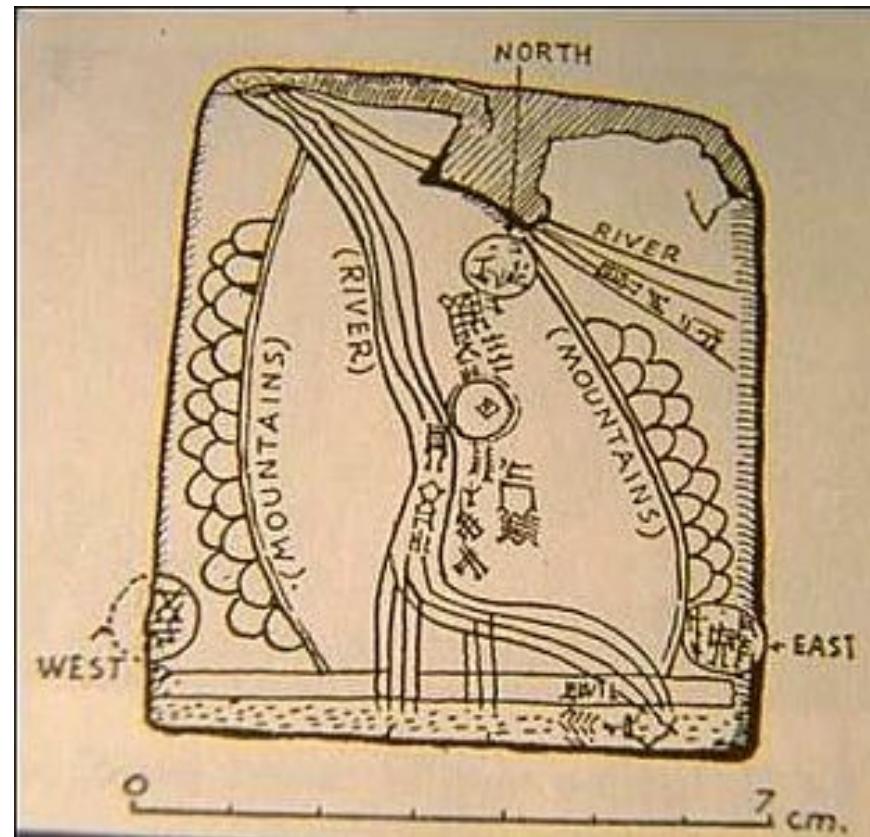
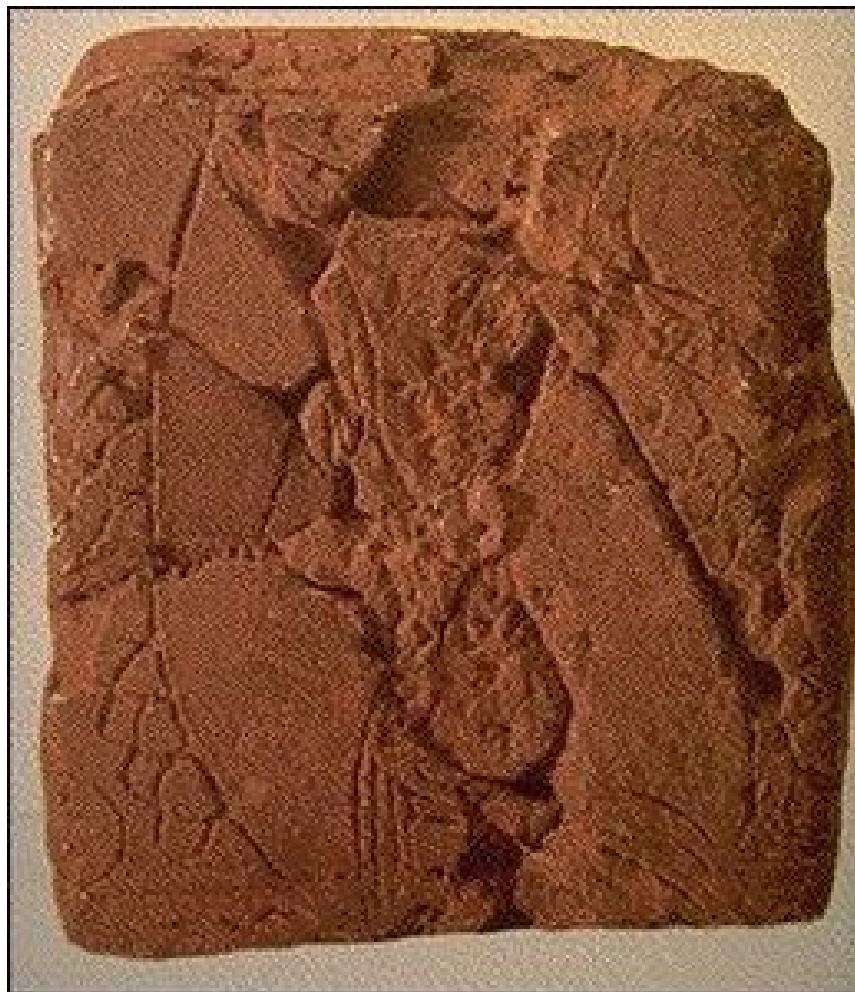
- Ze 6.století př. n. l. pochází hliněná destička, na níž je ztvárněna babylónská představa světa. Mapa znázorňuje Babylón a Asýrii, obklopené oceánem. Ve střední části je znázorněn Eufrat, na jehož obou březích leží Babylón.

Mapa ukazuje Babylon ve středu světa, který nepřesahuje okraje Mezopotámie.

- kruhový tvar se velice podobá později vytvořeným kruhovým mapám z raného středověku, tzv. Mappaemundi.

Starověká kartografie

Z let 2500 až 2200 př. n. l. (podle některých autorů dokonce z doby kolem r. 3800 př. n. l.)

Hliněná destička s mapou severu
Mezopotámie

Starověká kartografie

Plán novosumerského chrámu
na sošce knížete Gudey

- geometrický plán
- Stáří je odhadováváno obdobně jako v případě hliněné destičky - Mezopotámie

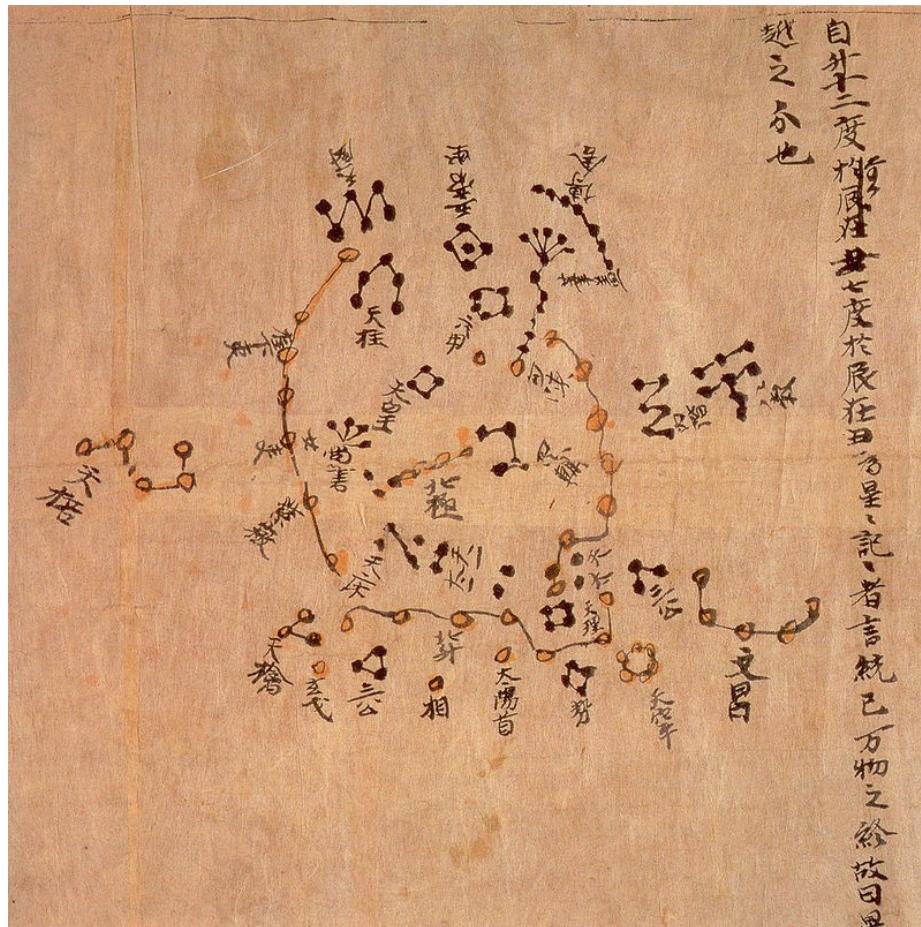
Starověká kartografie

Čína

- Zprávy o dávných mapách a plánech zavodňovacích systémů tam sahají až do 20. stol. př. n. l. a ve 12. a 13. stol. př. n. l. byli v Číně pro mapové zobrazování ustanovováni zvláštní úředníci. Mapy byly kresleny na různé materiály – papír, hedvábí, dřevo, kámen. První čínská mapa vznikla v době kolem roku 2100 př. n. l. a byla objevena na vnější straně ding (nádoby na vaření).
- Číňané se zabývali i astronomií a mapováním hvězdné oblohy, jak se můžeme přesvědčit na Čínské mapě hvězdné oblohy

Starověká kartografie

Čína

Čínské vynálezy jako tisk pomocí rytí na dřevěné destičky byly, zdá se, přejímány islámskými obchodníky a posléze přenášeny do Evropy. A tak západní mapování posledního půltisíciletí se všemi svými evropocentrickými názory alespoň částečně vycházelo z čínských kořenů.

Starověká kartografie

Americké národy

V Mexiku a Peru měly kulturní americké národy Mayové, Toltékové a později Aztékové a Inkové velmi dokonalé mapy, v mnoha směrech dokonalejší než středověké evropské mapy. Byly to dekorativní obrazově kreslené a znázorňující řeky, města, lesy, chrámy i vesnice a obsahující jejich popis.

Ale jen velmi málo se jich zachovalo, byly páleny všechny tzv. pohanské knihy a dokumenty

Starověká kartografie

Řecko

Ókeanos je v řecké mytologii titán první generace, vládce stejnojmenné sladkovodní řeky obkružující svět a zdroj všech řek i moří

Řekové, kteří rovněž hodně cestovali a obchodovali, po sobě zanechali více informací o svých znalostech světa za hranicemi své země. Informace získávali od navracejících se cestovatelů. Své znalosti ještě více rozšířili po expanzích Alexandra Makedonského, který bral sebou na výpravy geografy. Díky svému vysokému kulturnímu rozvoji nám zanechali mnoho teoretických principů, na kterých je založena současná kartografie.

- Nejstarší řecký názor o tvaru Země se objevuje v Homérových a Hesiodových básních (9. a 8.stol. př. n. l.) - Země kruhovou deskou, ze všech stran obklopenou Okeánem
- U Anaximandra z Milétu (610 – 547 př. n. l.) - geocentrický systém před Koperníkovým heliocentrickým systémem

Starověká kartografie

Řecko

- Thalés z Milétu (624 – 543 př. n. l.) - jedno z nejstarších kartografických zobrazení.
- Ve 3.stol. př. n. l. počaly první pokusy o změření obvodu Země
- Tvorba hvězdného katalogu a zavedením stereografičkého zobrazení
- Využívání zeměpisné šířky a délky a rozdelení světa na 360°

První představy Řeků o zemi pochází od matematika a filozofa Thálese z Milétu v 6. st. př. n. l.. Popisoval zemi jako nízký válec plující po vodě. Tháles z Milétu je zakladatelem první řecké kosmologické soustavy. Zemi přisuzoval ústřední postavení v kosmu a Slunci dal stejný tvar jako Zemi. Jeho učení sepsal Aristoteles. Tháletův žák Anaximandros se domníval, že se Země pohybuje v centru nebeské sféry bez jakékoliv opory.

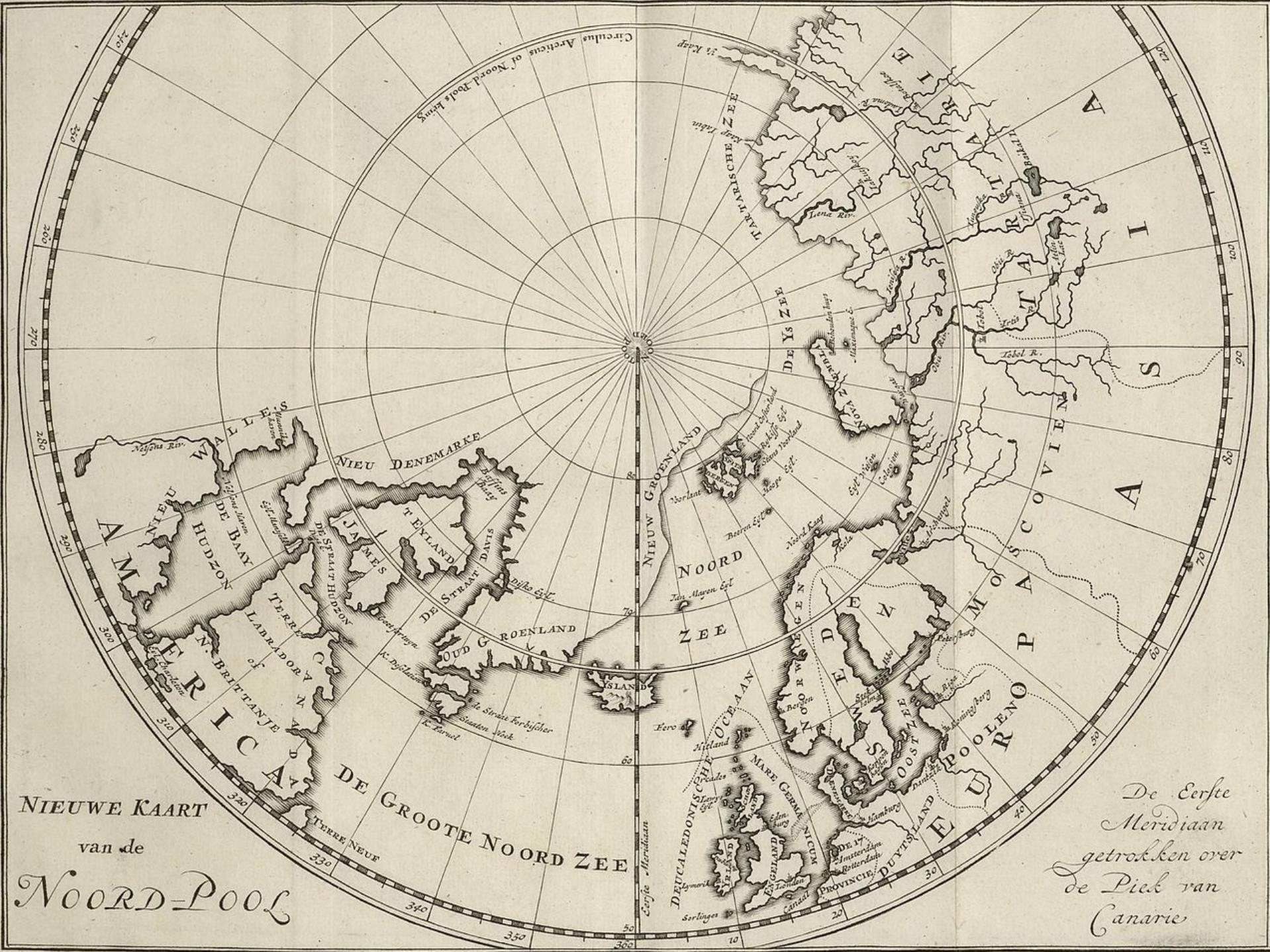
Starověká kartografie

Řecko

Vrchol řecké geografie a kartografie tvoří dílo alexandrijského knihovníka Klaudia Ptolemaia (90 – 160 n. l.). Získal si uznání hlavně za shrnutí všech tehdejších matematických a astronomických vědomostí ve svém díle *Megalé syntaxis* (Velká soustava – 13 knih).

- Je považován za tvůrce tří kartografických zobrazení, zejména lichoběžníkového a ekvidistantního kuželového zobrazení,
- zavedl také kopečkové zobrazení reliéfu,
- stanovil nultý (ferrský) poledník, jako západní hranici poznaného světa,
- rozdělil stupně na minuty a vteřiny,
- je také označován jako autor slov geografie a topografie.

MUNI
PED

Ptolemaiova mapa světa

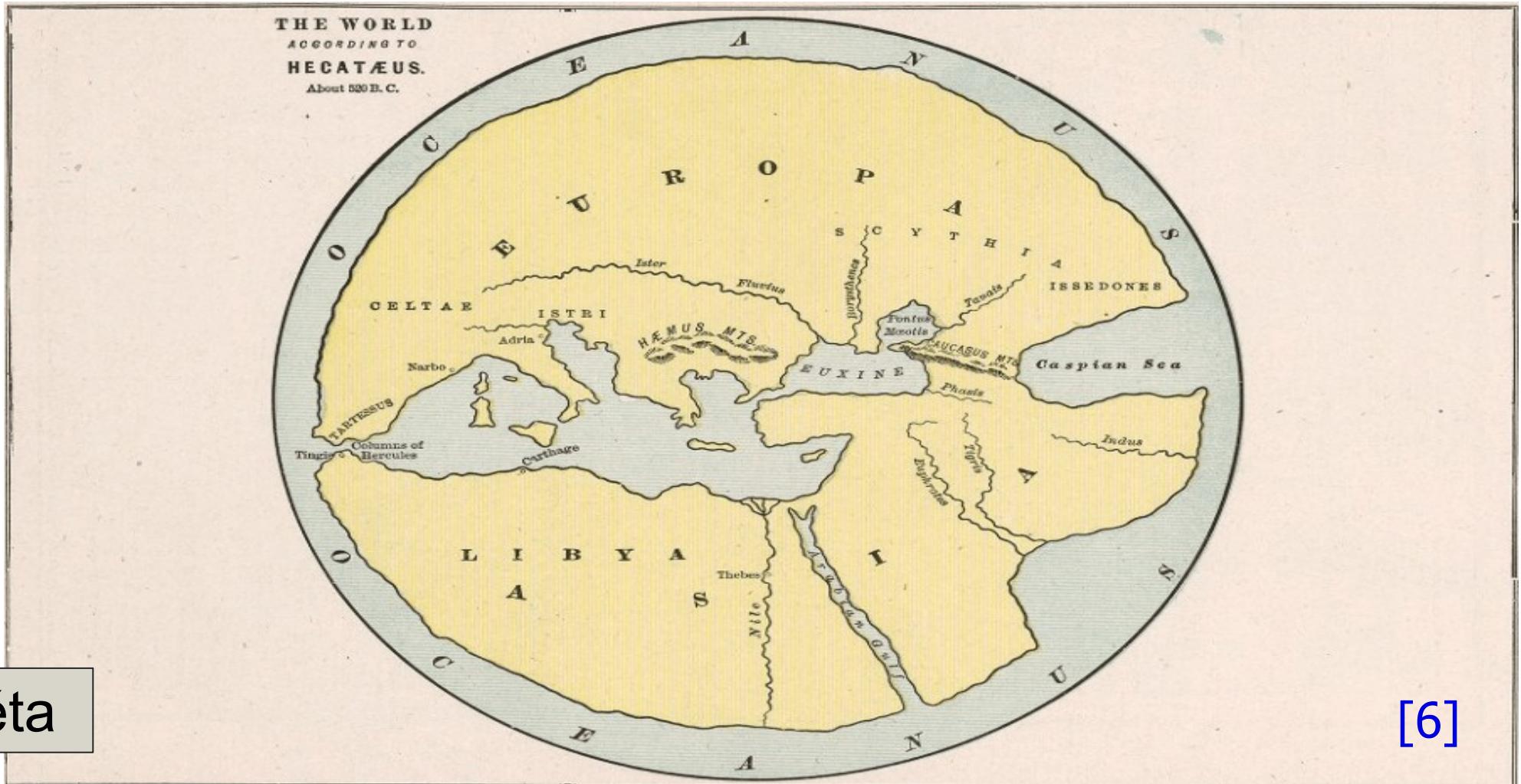

[6]
**MUNI
PED**

Starověká kartografie

Řecko

Hekataios z Milétu (560 či 550 – 480 př. n. l.) byl nejvýznamnějším starověkým historikem a geografem.

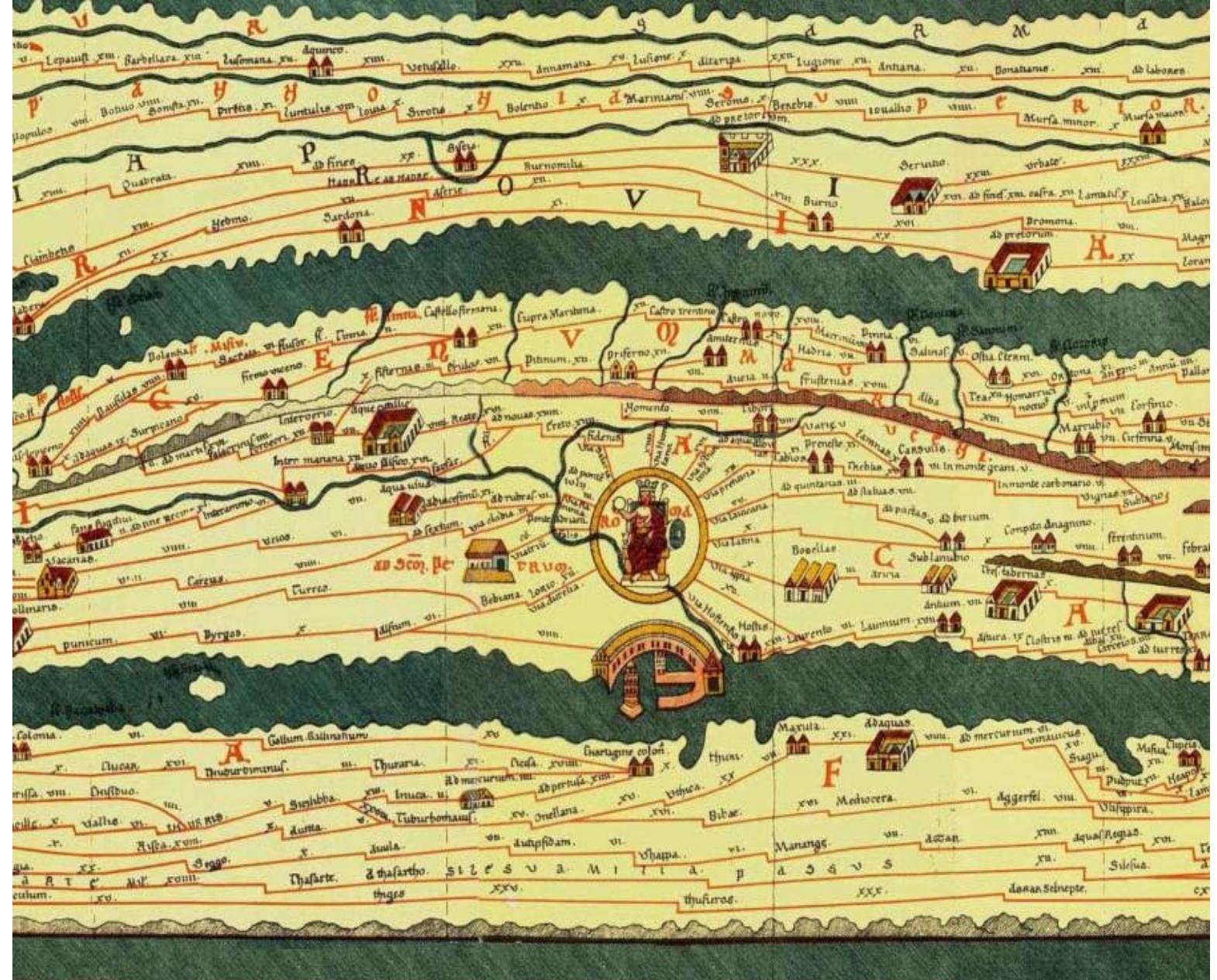
Mapa světa

Starověká kartografie

Řím

- neměli zájem o matematickou geografiu, astronomická měření a o otázku mapových sítí
- zajímal je jen praktický, vojenský a administrativní význam map - vyměřovaly se silnice a cesty římského impéria a hlavním cílem těchto měření bylo získat vzdálenostní údaje pro vojenská tažení
- rozhodnutím císaře Augusta (30. př. n. l. – 14 n. l.) bylo provedeno měření římské říše v celém jejím tehdejší rozsahu. Tato akce představuje jeden z největších technických výkonů, jimiž se může Antika pochlubit

Římská mapa ze 4. století, která nastiňuje silniční síť římské říše. Celá mapa je extrémně dlouhá, sahá od Iberie po Indii a středem světa je Řím.

Středověká kartografie

- V latinské oblasti, kde nositelkou vzdělanosti byla křesťanská církev, se vytváří nový biblický názor a kartografie se v podstatě omezuje na ilustrování teologických textů.
- arabsky mluvící svět nese i nadále kartografickou tradici řeckého starověku, třebaže časem také omezenou vlivem islámu.
- V byzantské oblasti byla (i přes silný odpor tzv. syrské školy) zachována představa o kulovém tvaru Země a souvislost s antickou kulturou nebyla přerušena tak jako v latinské oblasti.
- V Číně překračuje mapování hranice země a šíří se i do zahraničí.
- v Americe vznikl specifický způsob mapování, jenž se bohužel téměř nedochoval díky zásahu evropských kolonizátorů.

Středověká kartografie

Evropa

- značně zaostalá a silně závislá na křesťanském vnímání světa
- odkázala antika, upadly v zapomnění a byly znovaobjeveny až nalezením Ptolemaiové Geografie
- při námořních plavbách a nástupem renesance se opět tvorba map stala vědeckým a uměleckým oborem

Středověká kartografie

Evropa

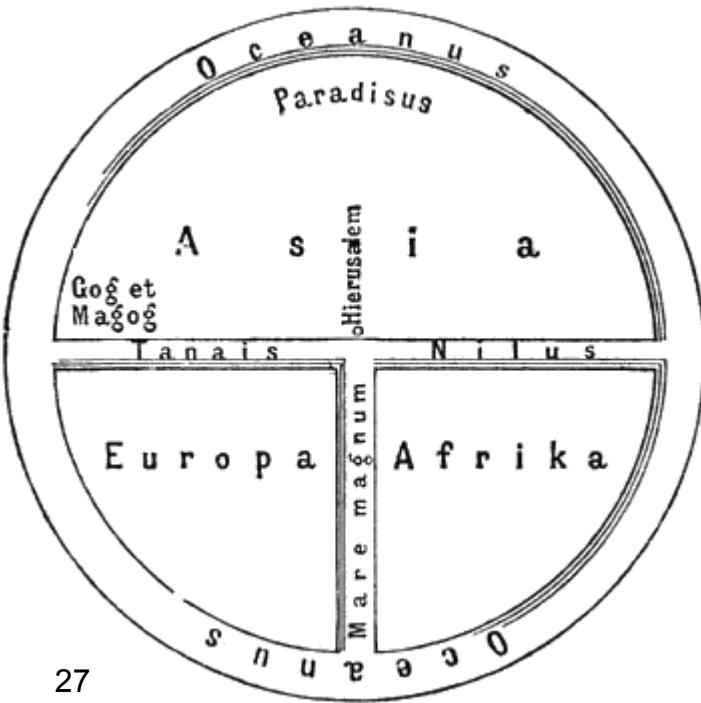
Evropské středověké mapy se v podstatě člení na mapy trojího druhu:

- tzv. mapy Mappaemundi (pásmové, **kruhové mapy**)
- portolánové mapy - vztahující se k přístavům
- podrobné mapy jednotlivých území

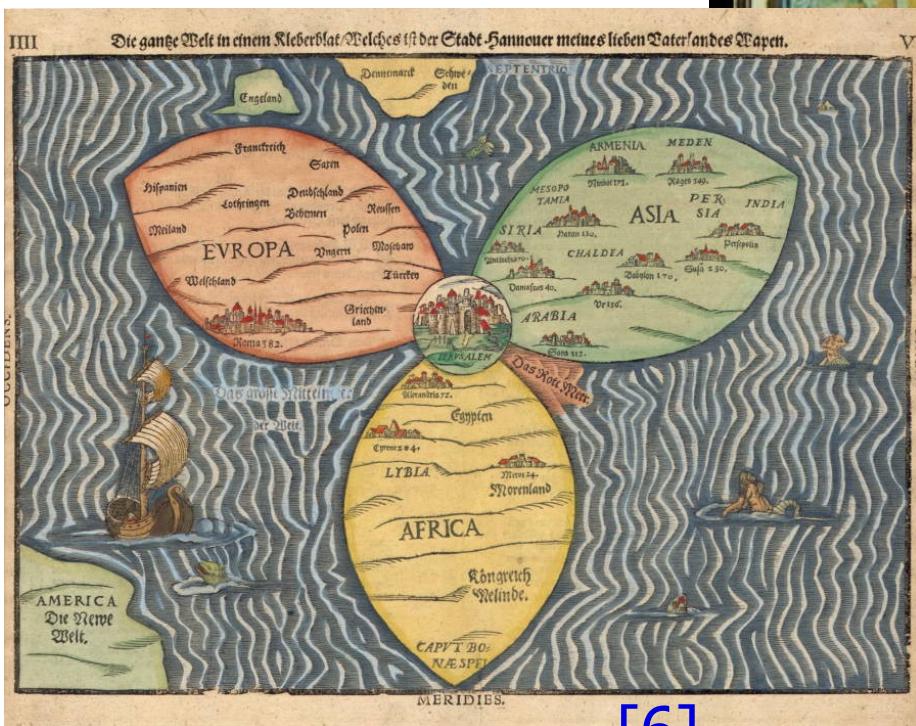

T mapa, jinak též kruhová mapa, případně oikumenická mapa, nebo také O-T mapa

Tato mapa rozdělila svět na tři dokonale rozdělené části: Asii, Evropu a Afriku, přičemž středem světa byl Jeruzalém.

27

[6]

Středověká kartografie

Mimoevropské oblasti

- Abu Abd Alláh Muhammad al-Idrísí al-Kurtubí al-Hasaní as-Sabtí či jednoduše al-Idrísí

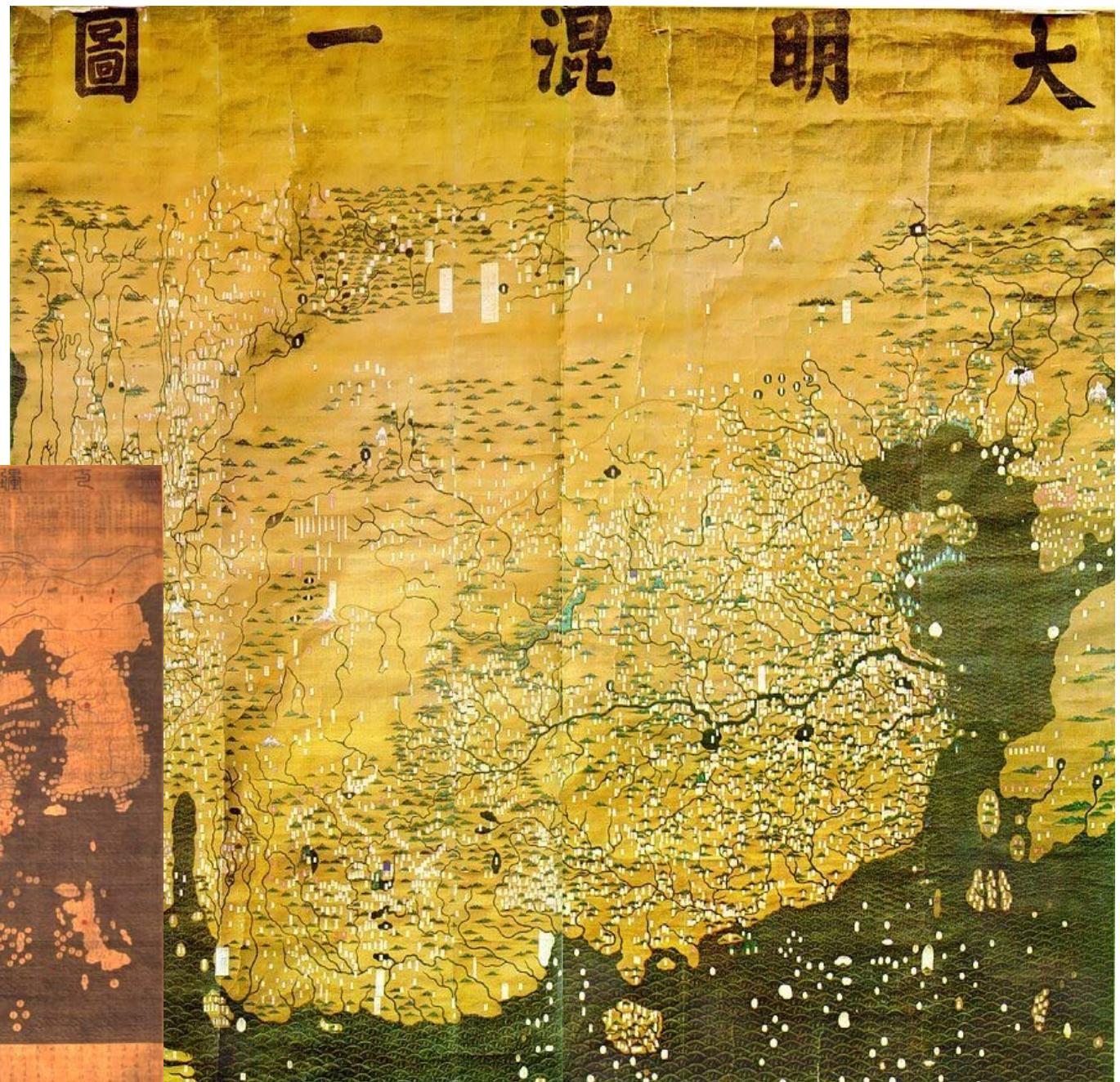
roku 1154 byl pozván na dvůr sicilského krále Rogera II., aby zaktualizoval mapu světa, aby zaktualizoval mapu světa

Da Ming Hu Yi Tu, čínská mapa vytvořená na konci 14. století. Tato mapa ukazuje svět tak, jak se jevil Číně za dynastie Ming, kde Čína dominuje drtivé většině planety a celá Evropa se vtěsnala do malého prostoru na západě.

Mapa světa Kangnido,
vytvořená v Koreji

Renesance

- renesanci antické kultury
- znovuobjevení Ptolemaiovy Geografie

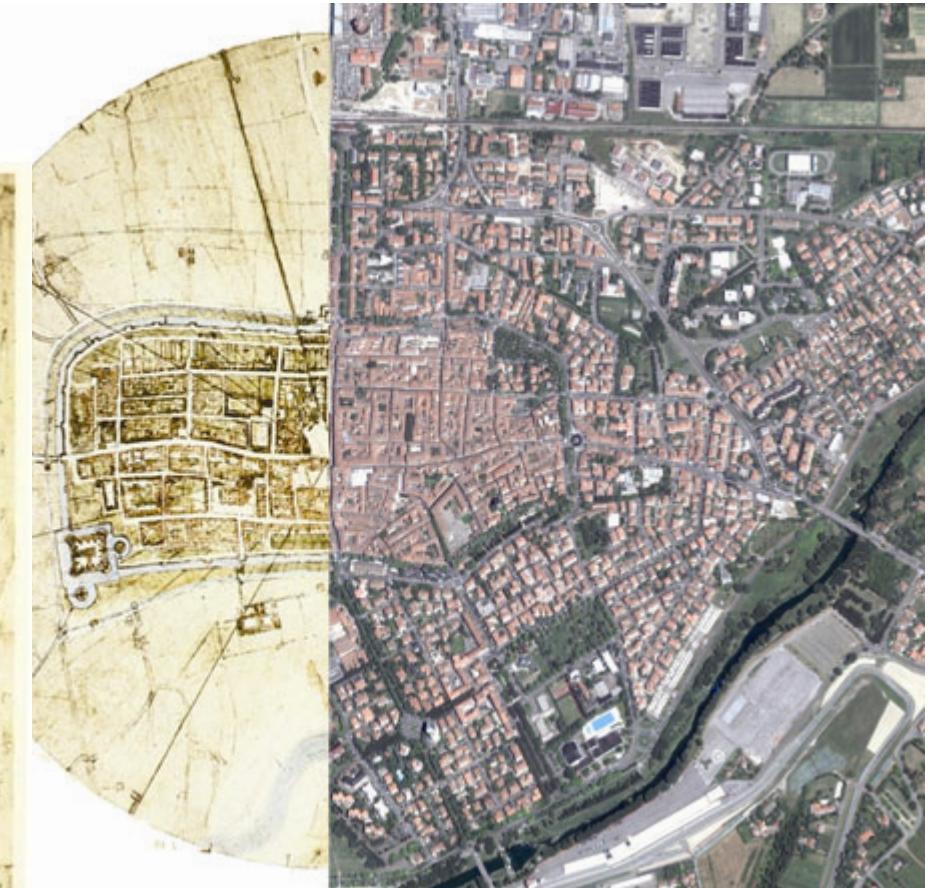
V souladu s většinou svých současníků a velkých předchůdců byl Ptolemaios zastáncem geocentrické soustavy: Země je koule, kolem níž obíhá Slunce, Měsíc i planety po drahách složených z kruhových pohybů uvnitř sféry stálic o poloměru přibližně kolem 150 mil. km. Jeho spisy, které představovaly shrnutí starověké astronomie, astrologie a geografie, platily jako autoritativní zdroj až do novověku. Ještě Tycho Brahe (1546–1601) pracoval s jeho modelem, protože vykazoval lepší shodu s pozorováním, než výpočty podle heliocentrického modelu Koperníkova.

- vynález knihtisku
- velké objevné cesty

Renesance

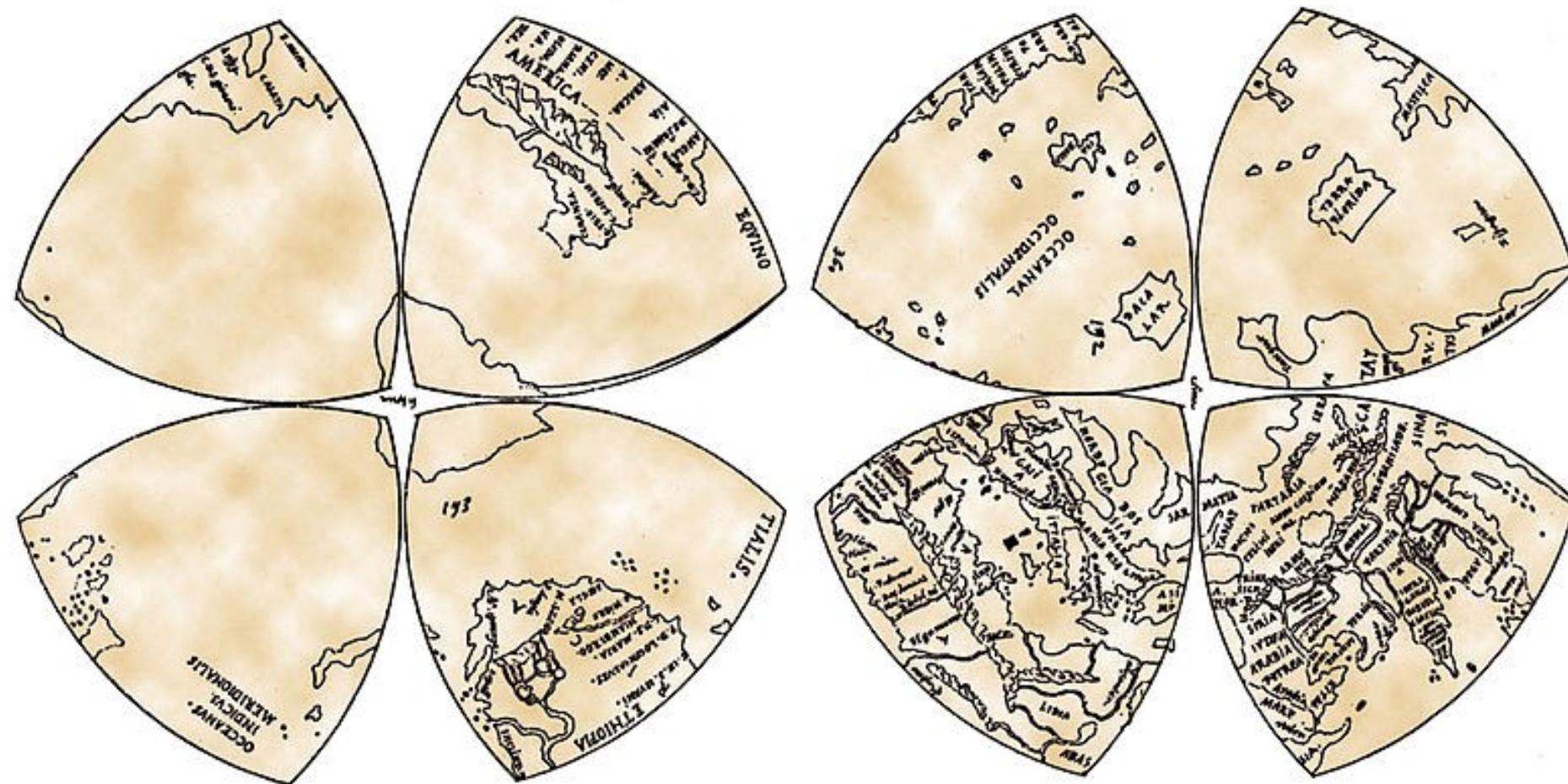

31

Map of Imola

Renesance

³² Leonardo da Vinci's Mappamundi

Novověk

Objevy a plavby

- První datovaná mapa, která už zachycuje Nový svět je dílem španělského navigátora z Kolumbovy vlajkové lodi – Juana de la Cosy (z r. 1500)
- Nejstarší tištěná mapa s novými objevy je od Giovannihho Contariniho
- V této době vešly do obliby i glóby, autor (Johann Schöner) Magalhaesovy výpravy

Velké zeměpisné objevy znamenaly takové rozšíření geografického obzoru, že to vyžadovalo nové vhodné kartografické zobrazovací metody. Tak vznikla zobrazení Stabovo-Wernerovo, Sylvanovo, Frisiovo, Apianovo, Finaeovo, Loritzovo, Postelovo, Mercatorovo, Sansonovo aj.

Kartografie naší země

Čechy

Spousta zmínek, ale nikdy ucelená podoba

Nejstarší známá česká mapa světa je obsažena v kronice mistra Vavřince z Březové (1370-1437) *V mapě nejsou vykresleny obrysy zemí, ale ve schématu T jsou vepsána česká jména zemí, v levé dolní čtvrtině mezi zeměmi Evropy je v rukopisu také název Morawa a Czechy*

Kartografie naší země

Klaudyánova mapa

V roce 1518
vydal první mapu
Čech **Mikuláš**
Klaudyán

Přibližné měřítko

1 : 685 000

Kartografie naší země

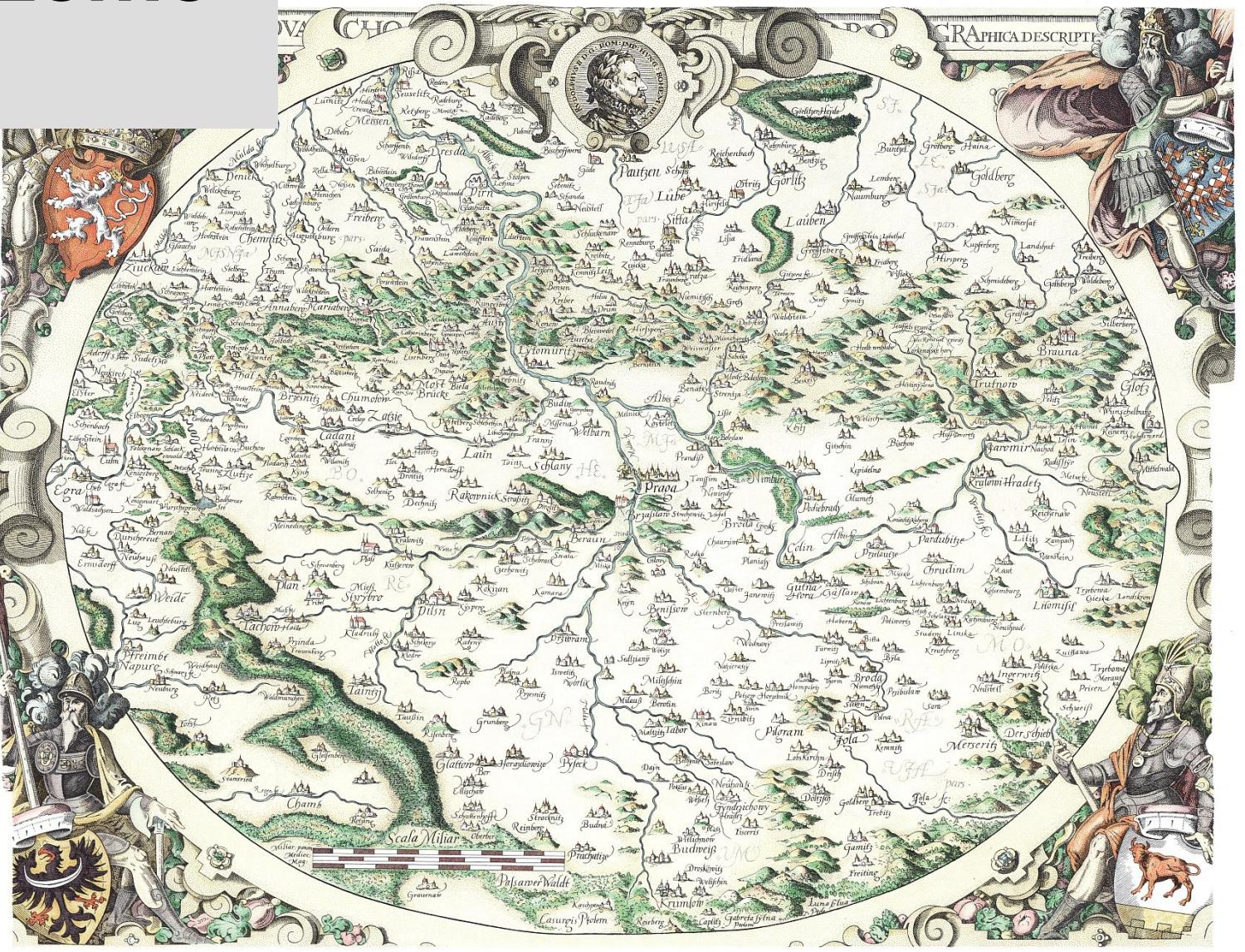
Crigingerova mapa

Johan C. Criginger

Vytvořil roku 1568 oválnou mapu Čech orientovanou k severurozích mapy jsou zobrazeny čtyři panovníci Koruny české - král český, markrabí moravské, kníže slezské a kníže lužické.

Přibližné měřítko 1 : 683 500

[5]

Podle mapy Čech J. Crigenera zr. 1568
zpracována Emilem Petrem

Vydáno Zeměpisným ústavem Praha
zeměpisný odbor Památky v roce 2004

Kartografie naší země

Aretinova mapa Čech

Vytvořil Pavel Aretin z Ehrenfeldu roku 1619. Tato mapa se také používala jako vojenská mapa během třicetileté války

Přibližné měřítko 1 : 504 000

Kartografie naší země

Fabriciova mapa Moravy

Vytvořil Paulus Fabricius roku 1569.

Jako první z našich map má geografickou síť na rámu a značkový klíč

Přibližné měřítko 1 : 288 000

[5]

Kartografie naší země

Komenského mapa Moravy

Autor Jan Amos Komenský.
Mapa Moravy z roku 1627. Je
nejznámější a nejpopulárnější
mapou Moravy.

Oproti Fabriciově mapě Moravy z roku 1569 je tato mapa nesrovnatelně lepší, přesnější v obsahu, správnější a spolehlivější v názvosloví.

Přibližné měřítko 1 : 520 000

Kartografie naší země

Mapa Slezska

Roku 1561 vychází první mapa, na níž je zobrazeno území Slezska. Autor je Martin Helwig.

Kartografie naší země

Podrobná mapování

- První berní rula z r. 1654 – První rustikální katastr
- Druhá berní rula z r. 1684
- Třetí berní rula a Terezianský katastr rustikální
- Josefovský katastr . Patent Josefa II. ze dne 20. dubna 1785 stanovil, že každá země, každá obec a každý držitel půdy má přispívat podle výtěžku ze svých pozemků na krytí státních vydání. Nařizoval dále, že všechny úrodné pozemky, at' dominikální či rustikální, se musí uvnitř hranic obcí zaměřit a zobrazit a musí se vyšetřit jejich hrubý výnos podle úrodnosti.

Kartografie naší země

Podrobná mapování – I. Vojenské mapování (josefské)

- 1764-1768 a 1780-1783, měřítko 1: 28 800
- Zhotovení map trvalo 23 let
- Důstojníci vojenské topografické služby projížděli krajinu na koni a mapovali metodou "**a la vue**", česky to zní méně vznešeně - **"od oka,"**
- Jeden důstojník za léto zmapoval až **350 km²**. Před mapováním nebyla z finančních a časových důvodů vybudována síť přesně a astronomicky určených trigonometrických bodů.

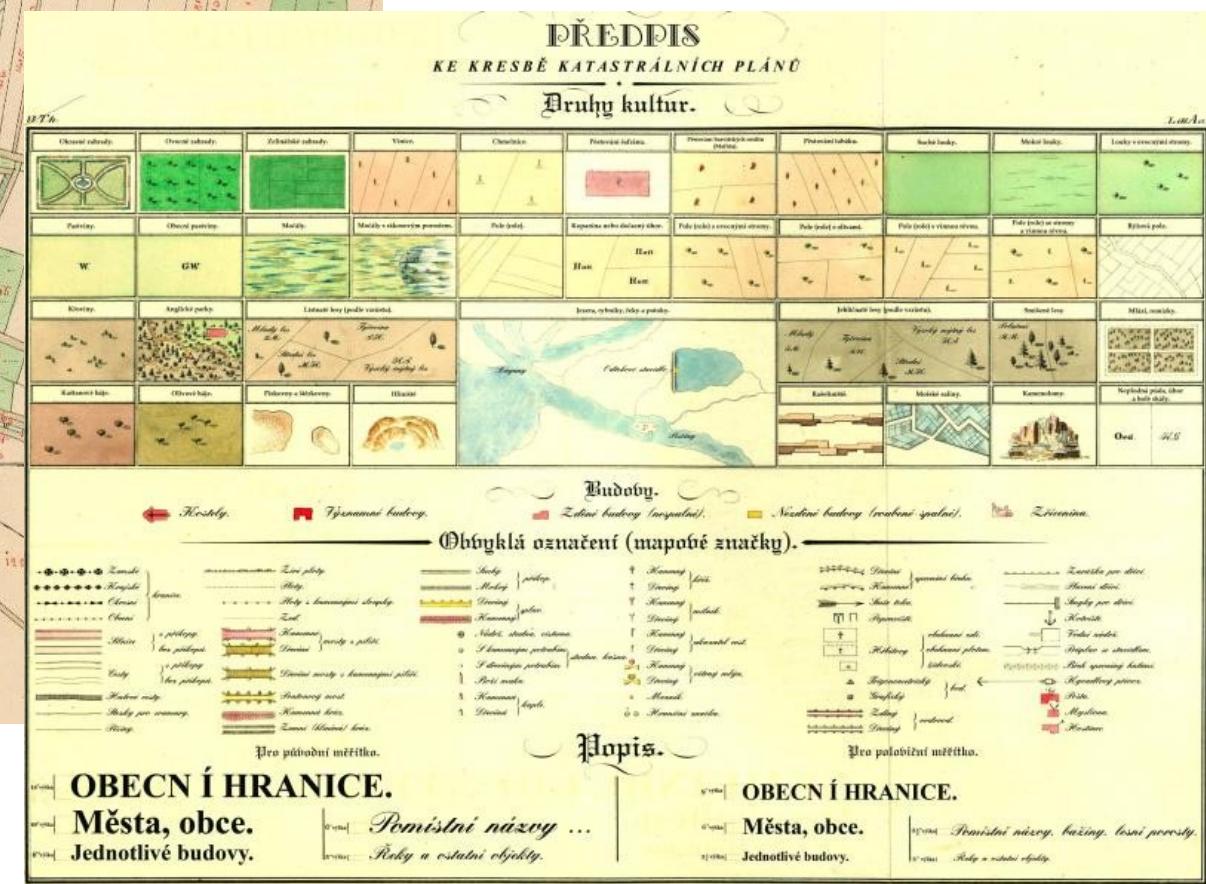
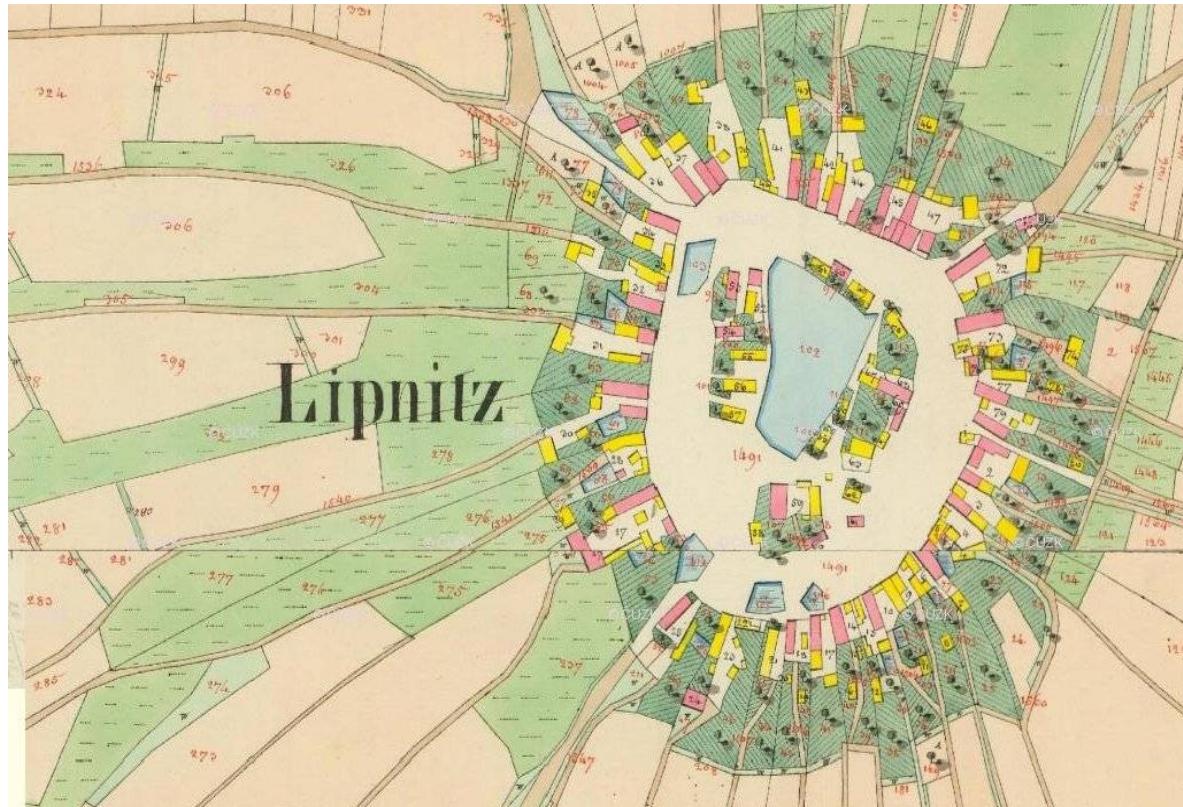
Kartografie naší země

Podrobná mapování – Stabilní katastr

- patent rakouského císaře Františka I. ze dne 23.12.1817 o dani pozemkové a vyměření půdy. Jejím základem byl přesný soupis a geodetické vyměření veškeré půdy, tzv. stabilní katastr.
- Zvolené základní měřítko zobrazení (1:2880)
- Hranice všech pozemků byly v přírodě za účasti jejich držitelů řádně vyšetřeny a označeny.

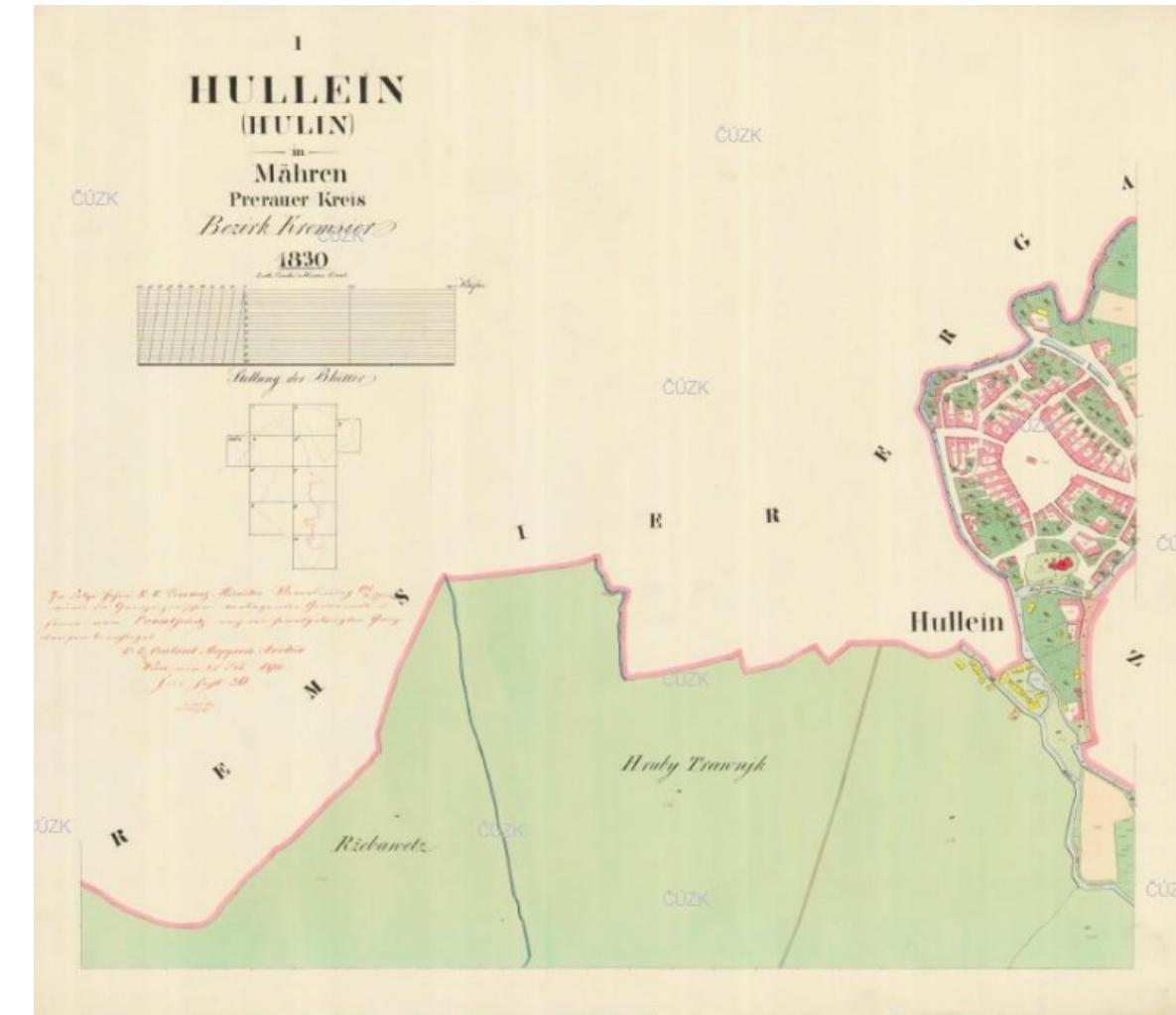
Kartografie naší země

Podrobná mapování – Stabilní katastr

Kartografie naší země

Podrobná mapování – Stabilní katastr

Kartografie naší země

Podrobná mapování – II. Vojenské mapování (Františkovo)

- 1836-1852, měřítko 1: 28 800
- Špatné zkušenosti z prvního vojenského mapování zvýšily zájem o nové kvalitnější mapování. Mapování začalo na popud císaře Františka II., proto se toto mapování také někdy označuje jako Františkovo - Jeho nařízení bylo ovlivněno napoleonskými válkami, ve kterých Napoleon oproti Rakouské monarchii lépe využíval mapy, které mu daly taktickou výhodu. Jeho úspěch vedl k nápravě tehdejších špatných poměrů Rakouské kartografie.
- Jeho vzniku předcházela vojenská triangulace, která sloužila jako geodetický základ tohoto díla, oproti I. vojenskému mapování můžeme tedy sledovat zvýšenou míru přesnosti. Podkladem byly mapy **Stabilního katastru**

Kartografie naší země

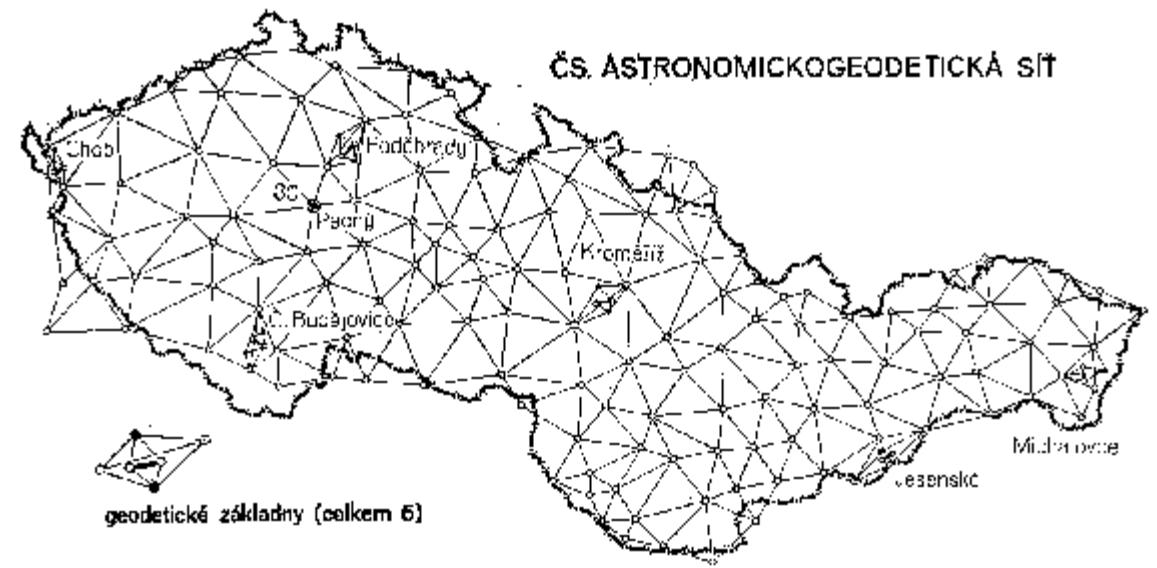
Podrobná mapování – II. Vojenské mapování (Františkovo)

Triangulace

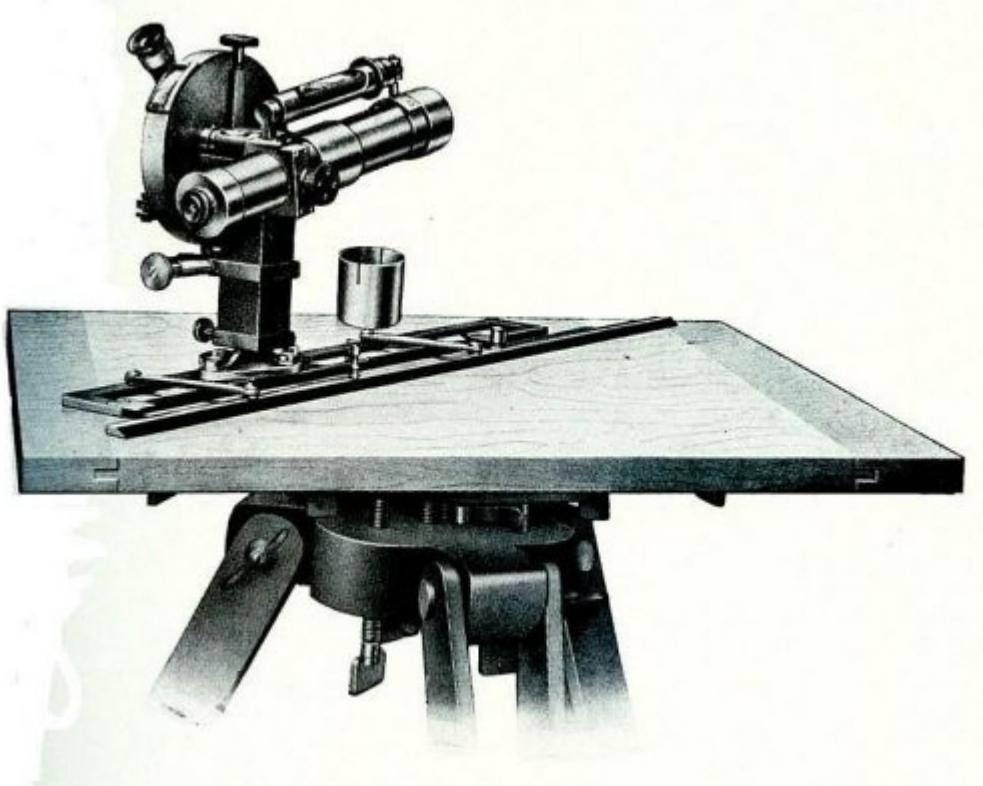
- Sestrojí se pomyslný trojúhelník, jehož jedna strana je strana již známého jiného trojúhelníku s dvěma koncovými referenčními body a třetím bodem je místo, jehož souřadnice se zjišťuje.

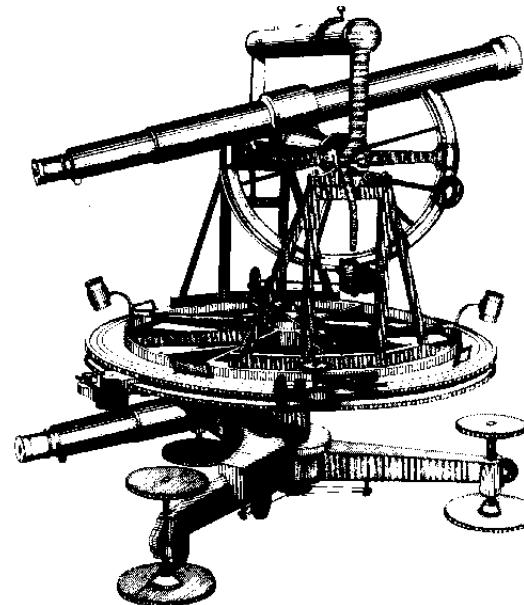
Ve volné krajině umístěny zpravidla někde na kopci či na návrší a proto bývaly dobře viditelné z mnoha stran v okolí triangučního bodu.

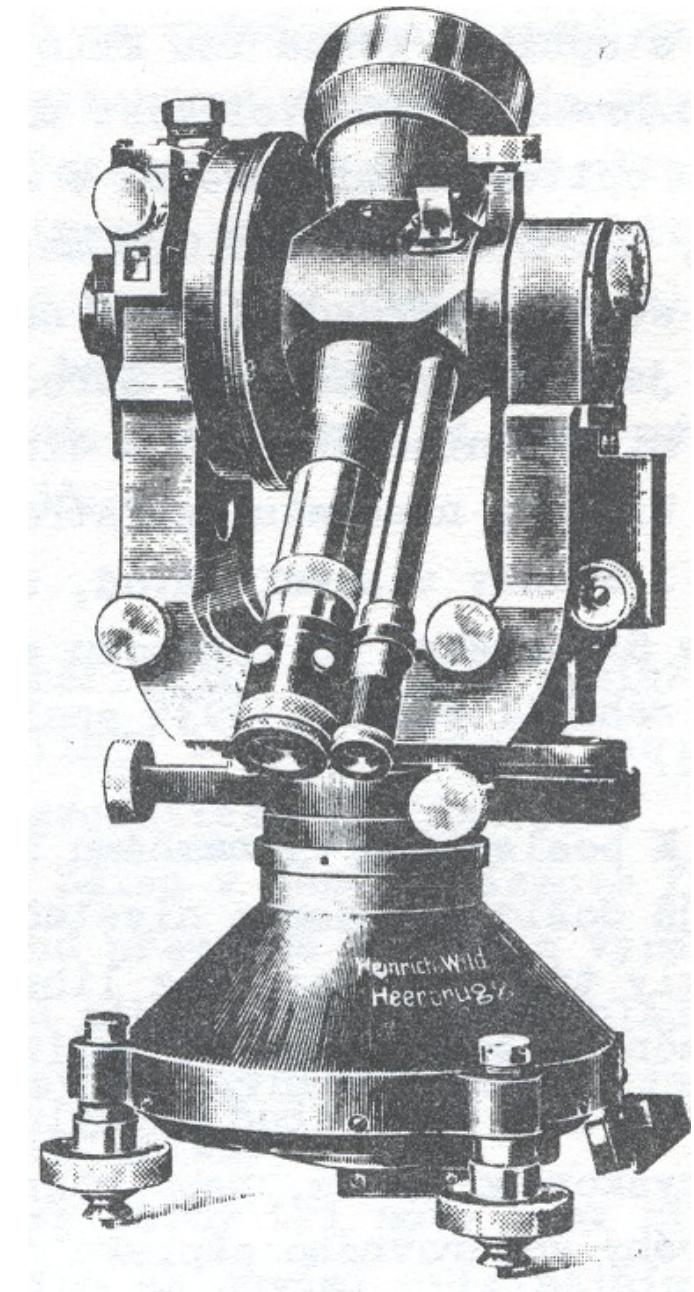
Kartografie naší země

Eklimetr

Teodolit

Kartografie naší země

Podrobná mapování – II. Vojenské mapování (Františkovo)

- pro reliéf byly využity sklonové Lehmannovy šrafy
- Mapy zachycují krajinu českých zemí těsně před masivním rozvojem průmyslu, jsou zde však již evidovány první úseky železnice na našem území

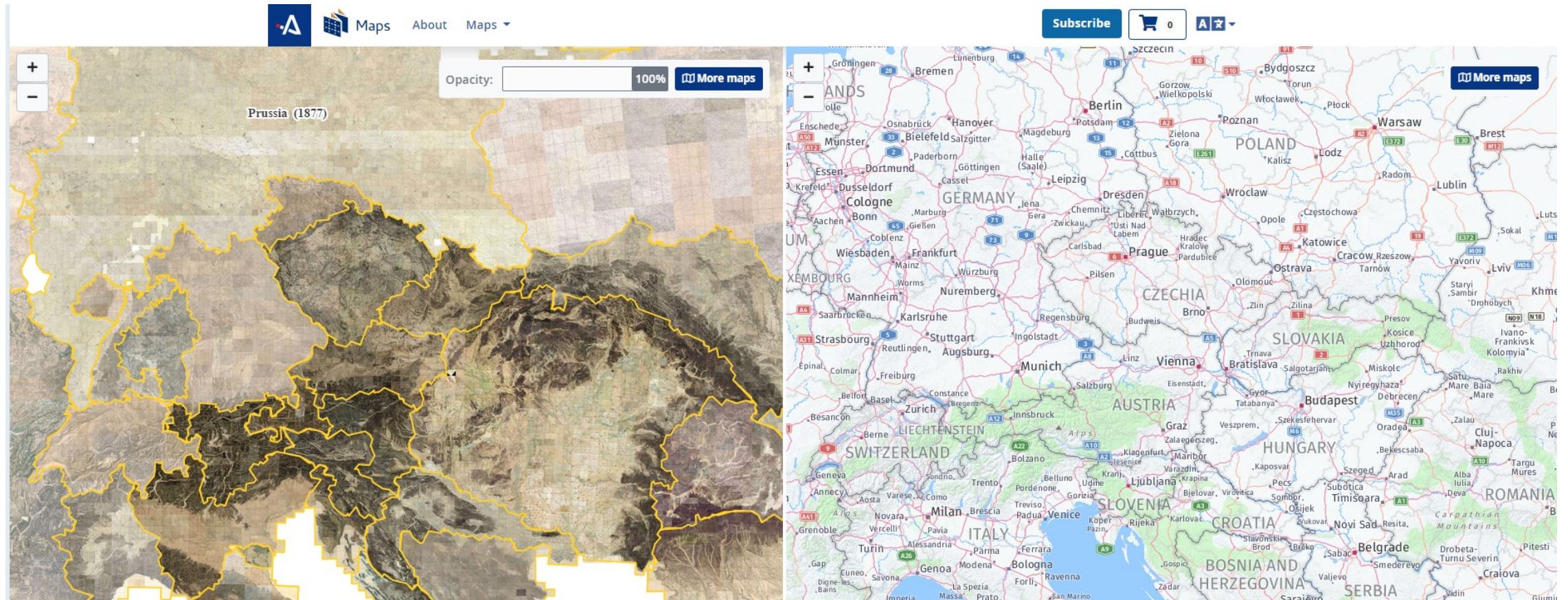
Kartografie naší země

Podrobná mapování – III. Vojenské mapování

- 1876-1878 (Morava a Slezsko), 1877-1880 (Čechy) , měřítko 1 : 25 000
- Potřeba mapování byla kromě vojenských účelů vyvolána i nastupující industrializací, která sebou přinášela výstavbu silnic a železnic a rozvoj měst.
- Použit byl Besselův elipsoid, jadranský výškový systém
- Polohopis map byl zobrazen pomocí smluvených značek, výškopis pak upravenou Lehmannovou šrafurou.
- Výsledné mapy třetího vojenského mapování neměly sloužit pouze vojenským účelům, ale také civilnímu obyvatelstvu. Jedná se o státní mapové dílo, které bylo používáno až do roku 1957.

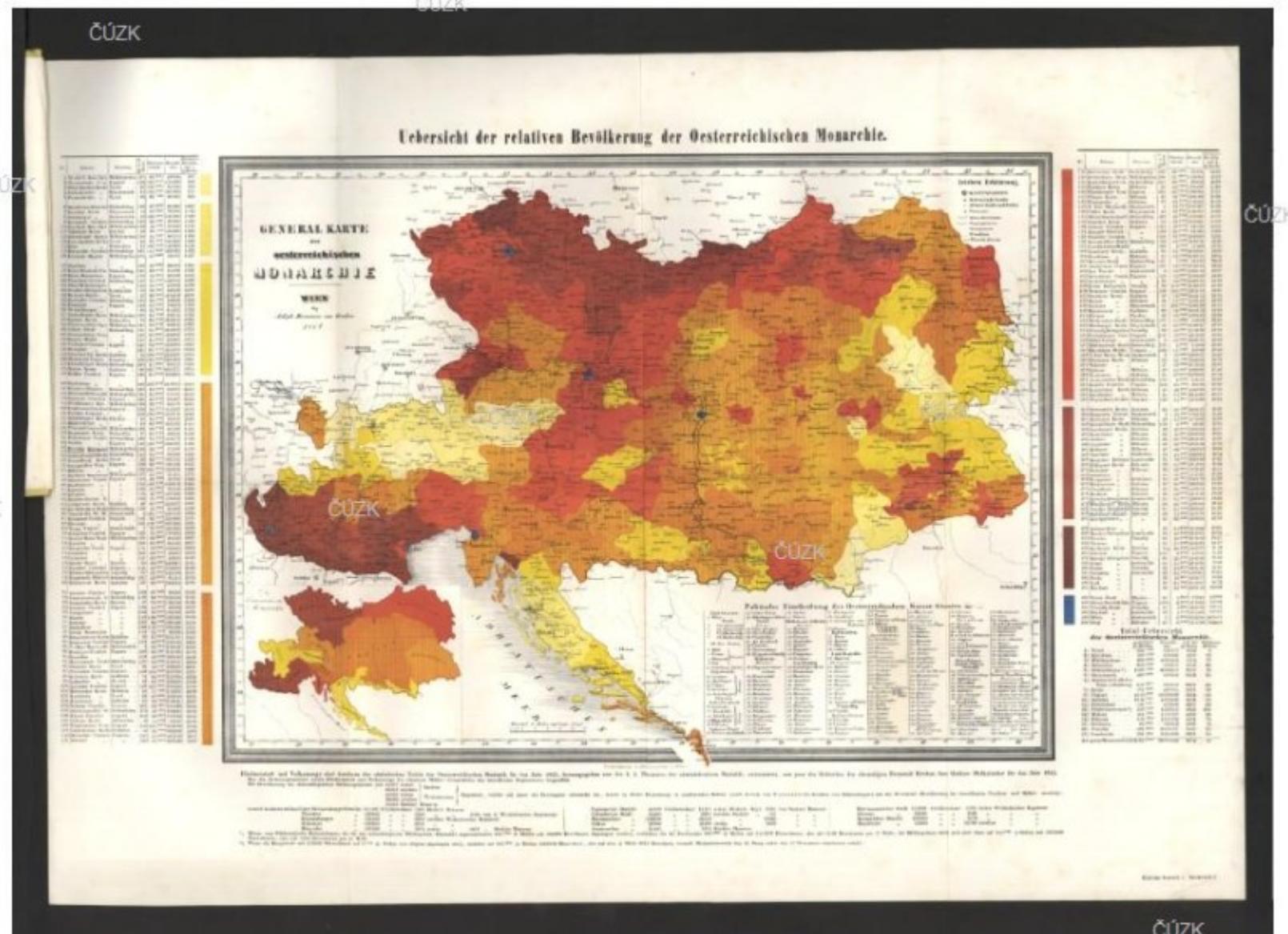

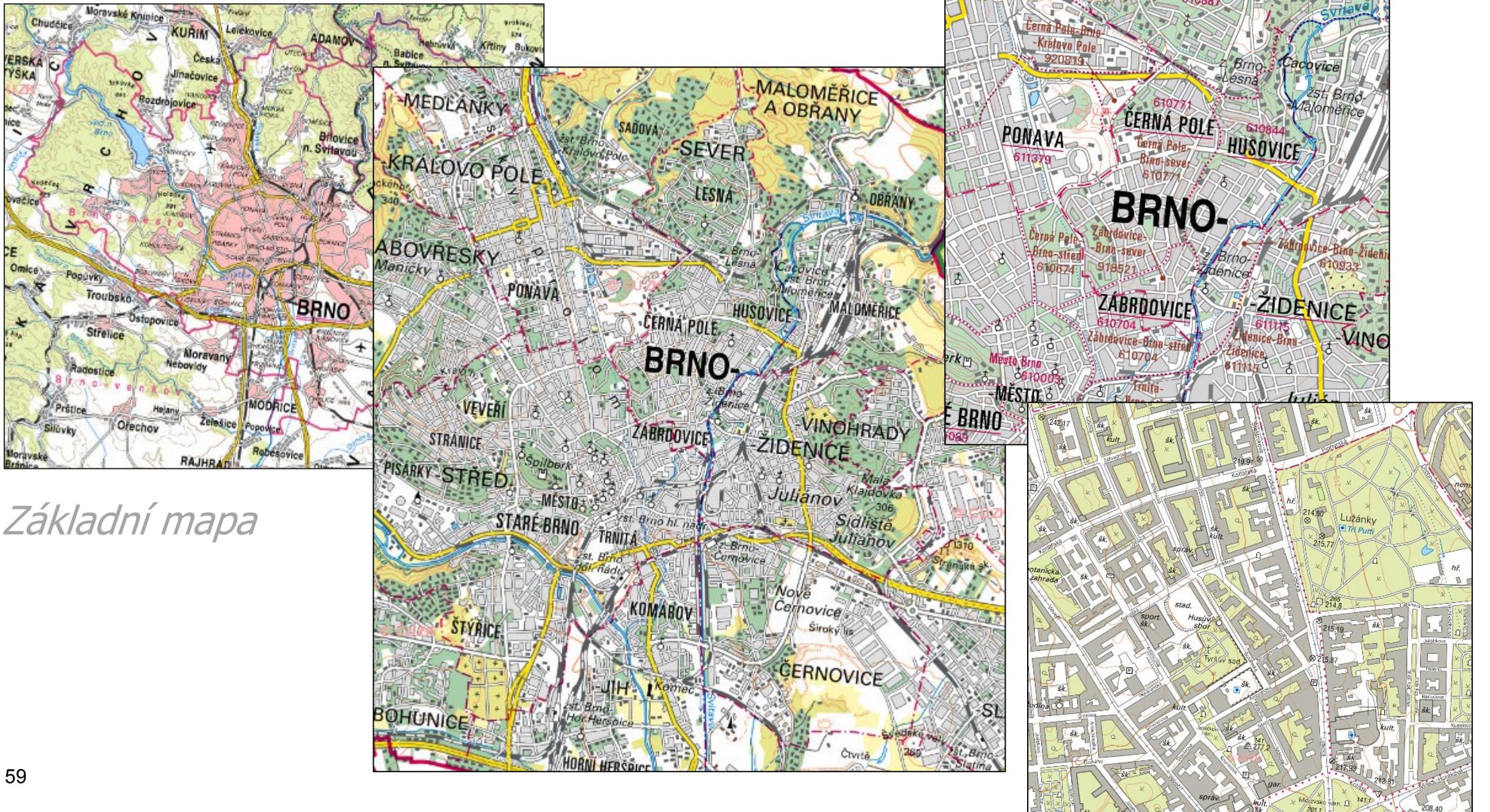
maps.arcanum.com

The screenshot displays the Mapy.cz interface with several key features:

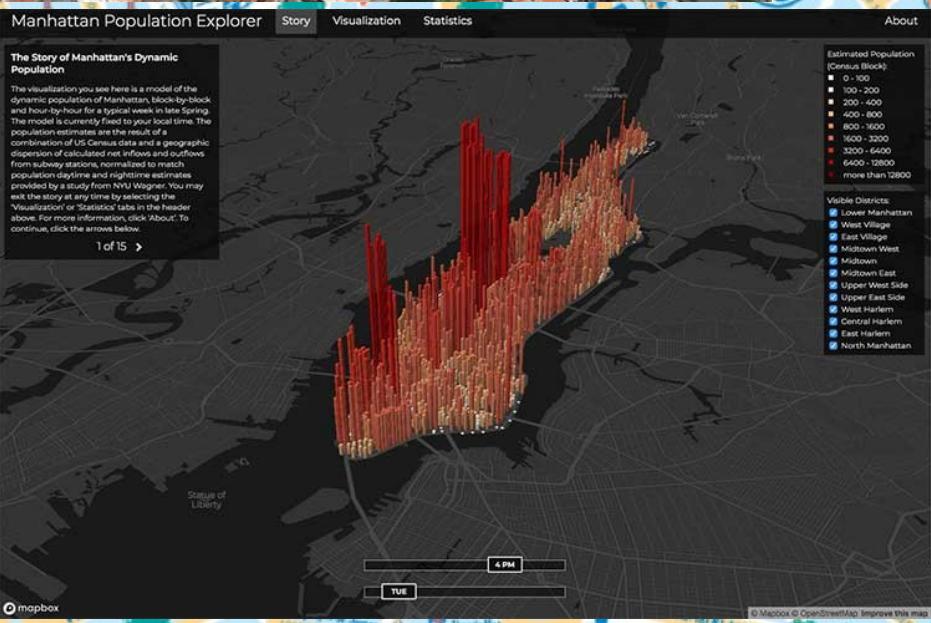
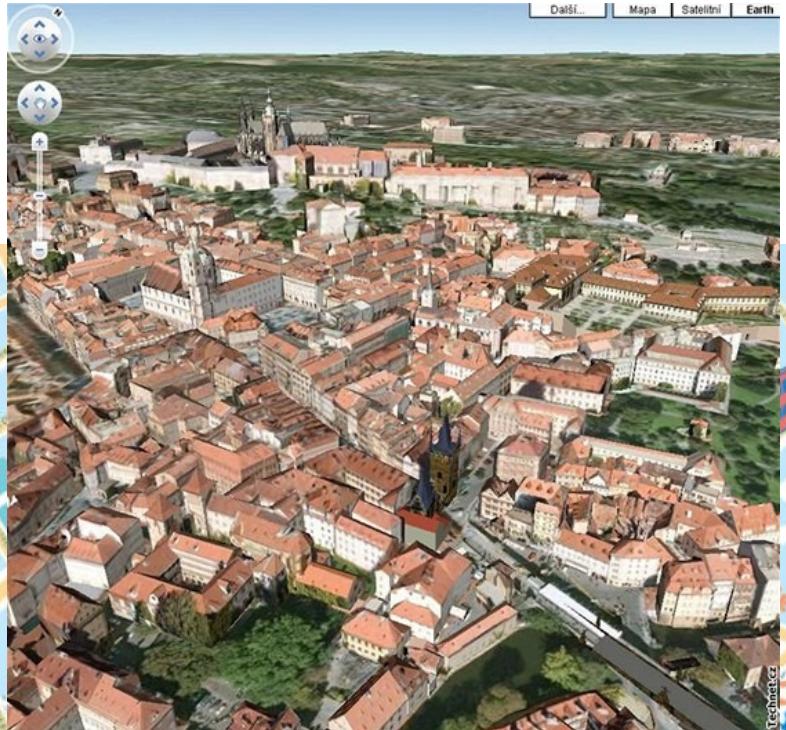
- Top Left:** A grid of preview images for different map types, including "Základní", "Dopravní", "Turistická", "Fotografická", "Letecká", "Letecká '18", "Letecká '15", "Letecká '12", "Letecká '06", "Letecká '03", "Zimní", and "Zeměpisná".
- Top Center:** Buttons for "Změnit mapu" (Change map), "Z letadla" (From plane), "Turistická" (Tourist map), "3D pohled" (3D view), and "Panorama".
- Right Side:** A sidebar titled "Doplňky" (Add-ons) containing options for "Celoplošné vrstvy" (Coverage layers) and "Územní pokrytí datových sad" (Territorial coverage of data sets). The "Státní mapa 1 : 5 000" option is highlighted.
- Bottom Center:** A large, detailed map of the Czech Republic showing roads, rivers, and geographical features.
- Bottom Left:** A small inset map of the Czech Republic.
- Bottom Right:** A small graphic with the letters "T L D".

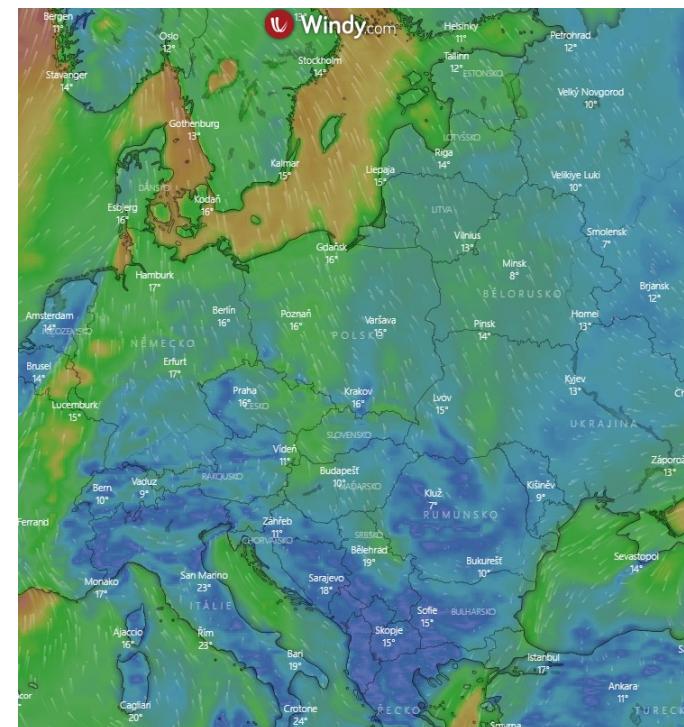
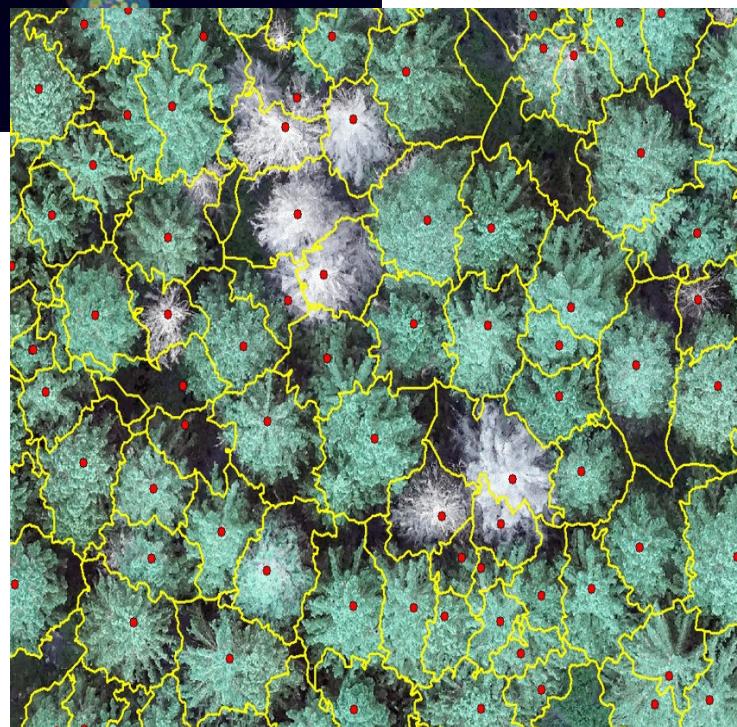
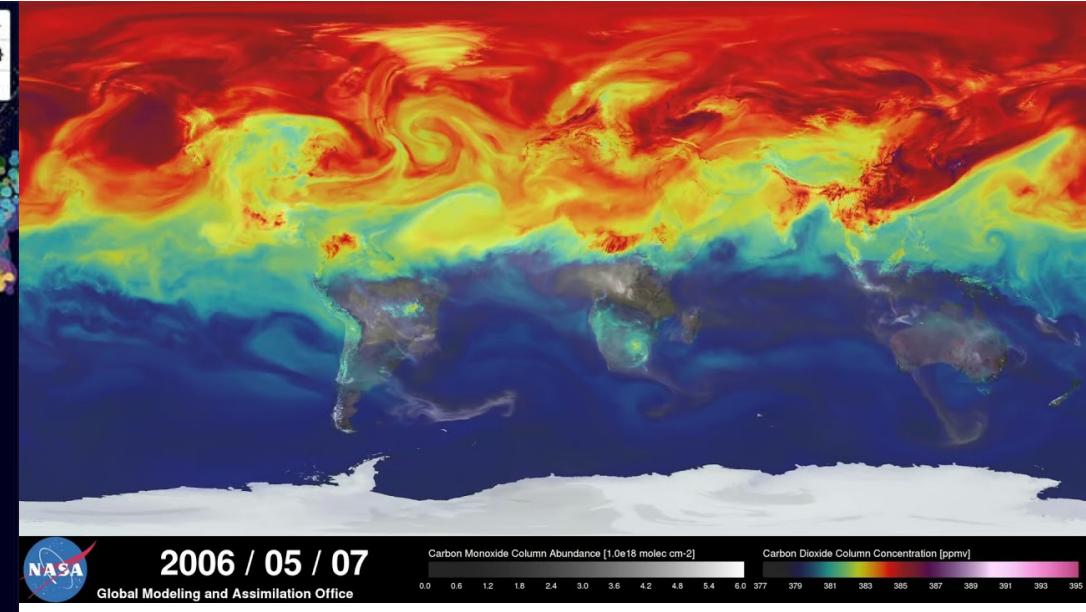
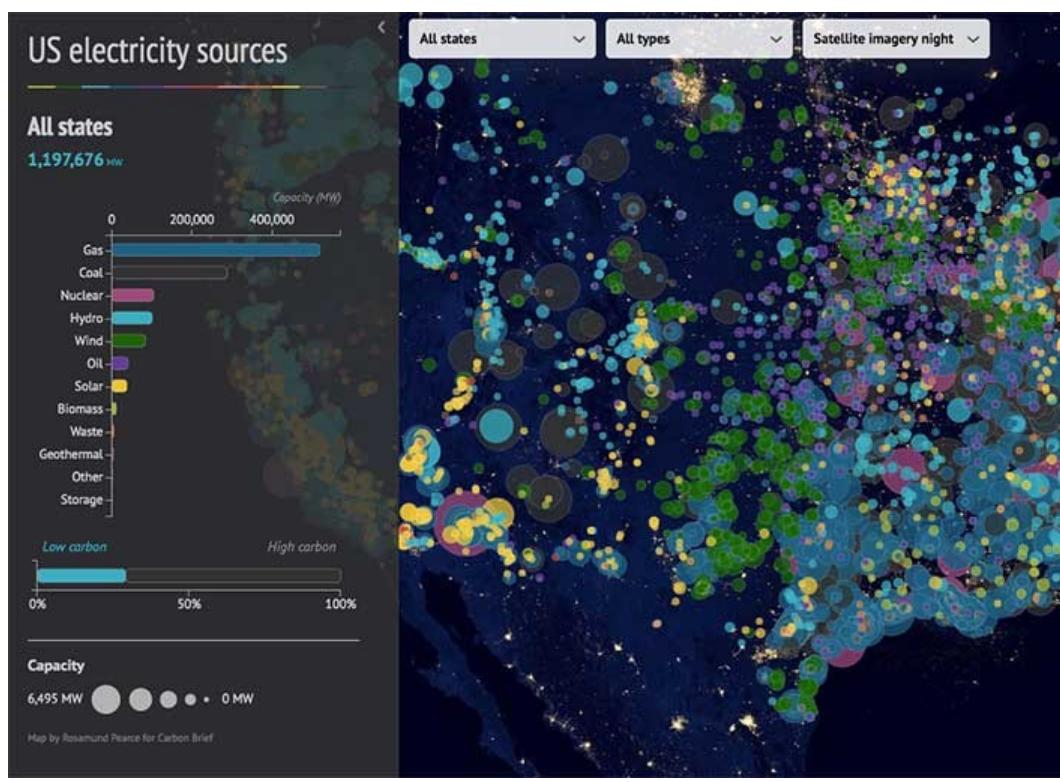

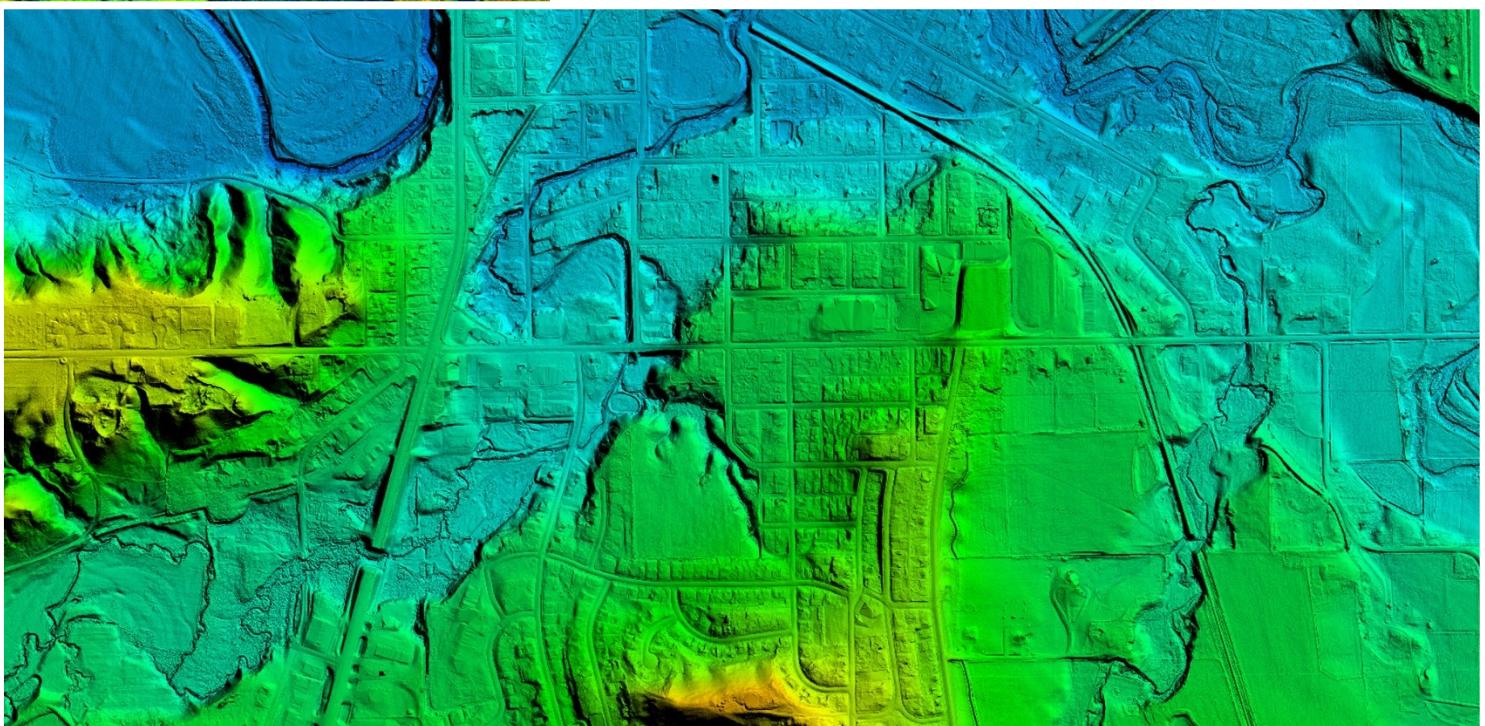
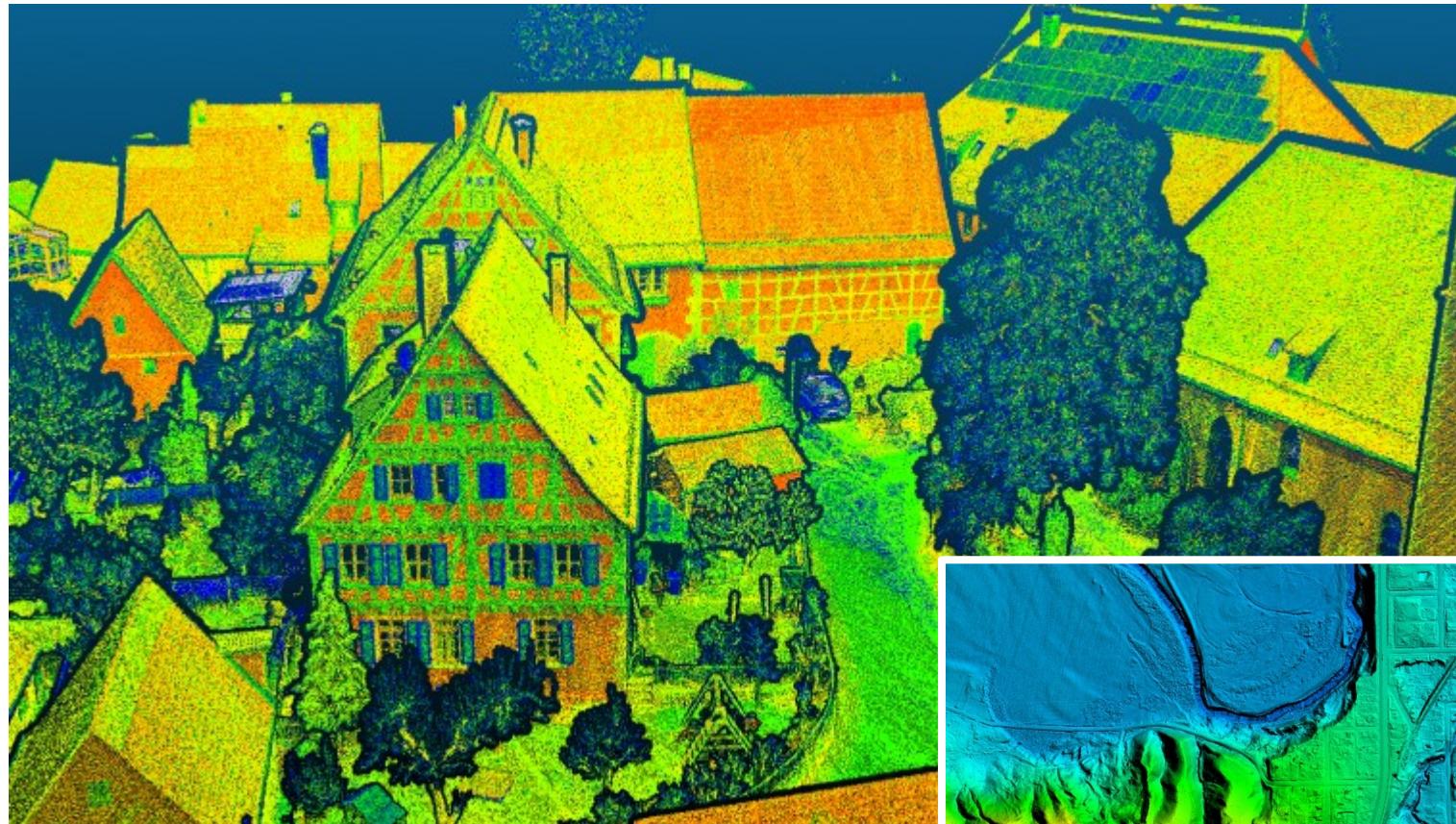
Základní mapa

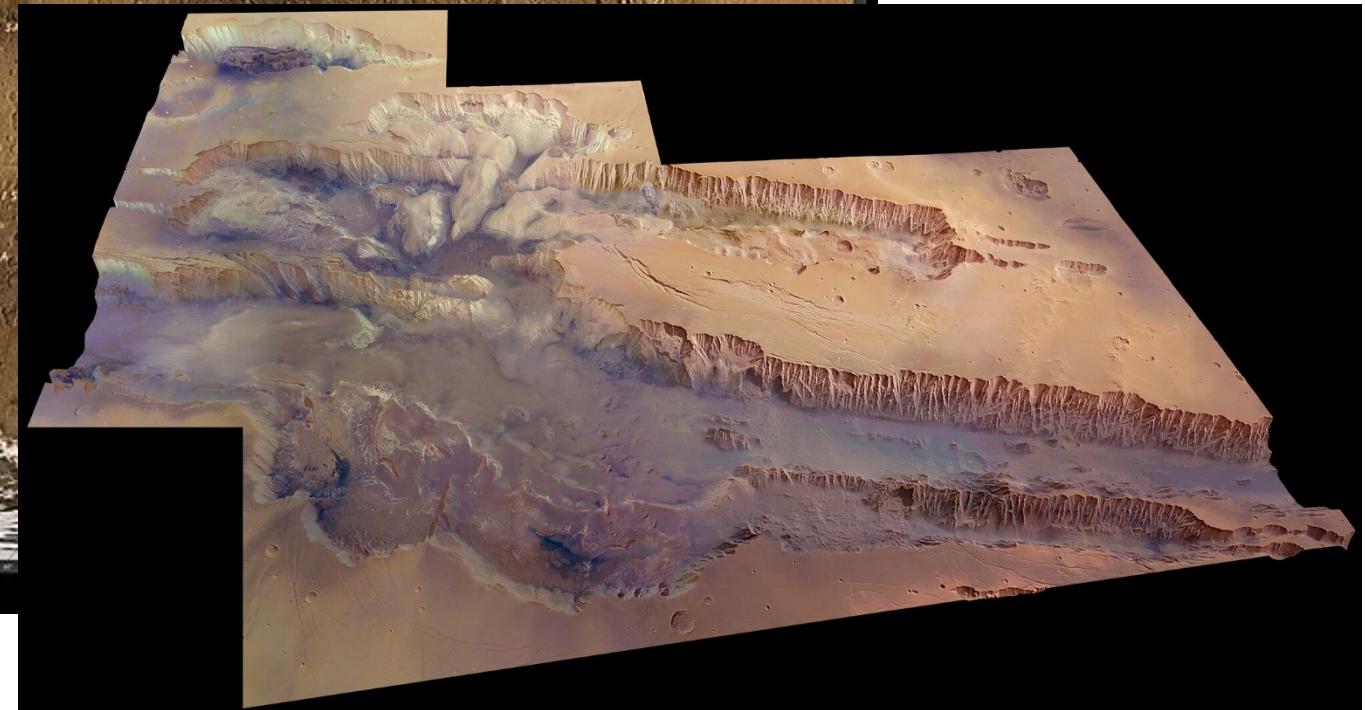
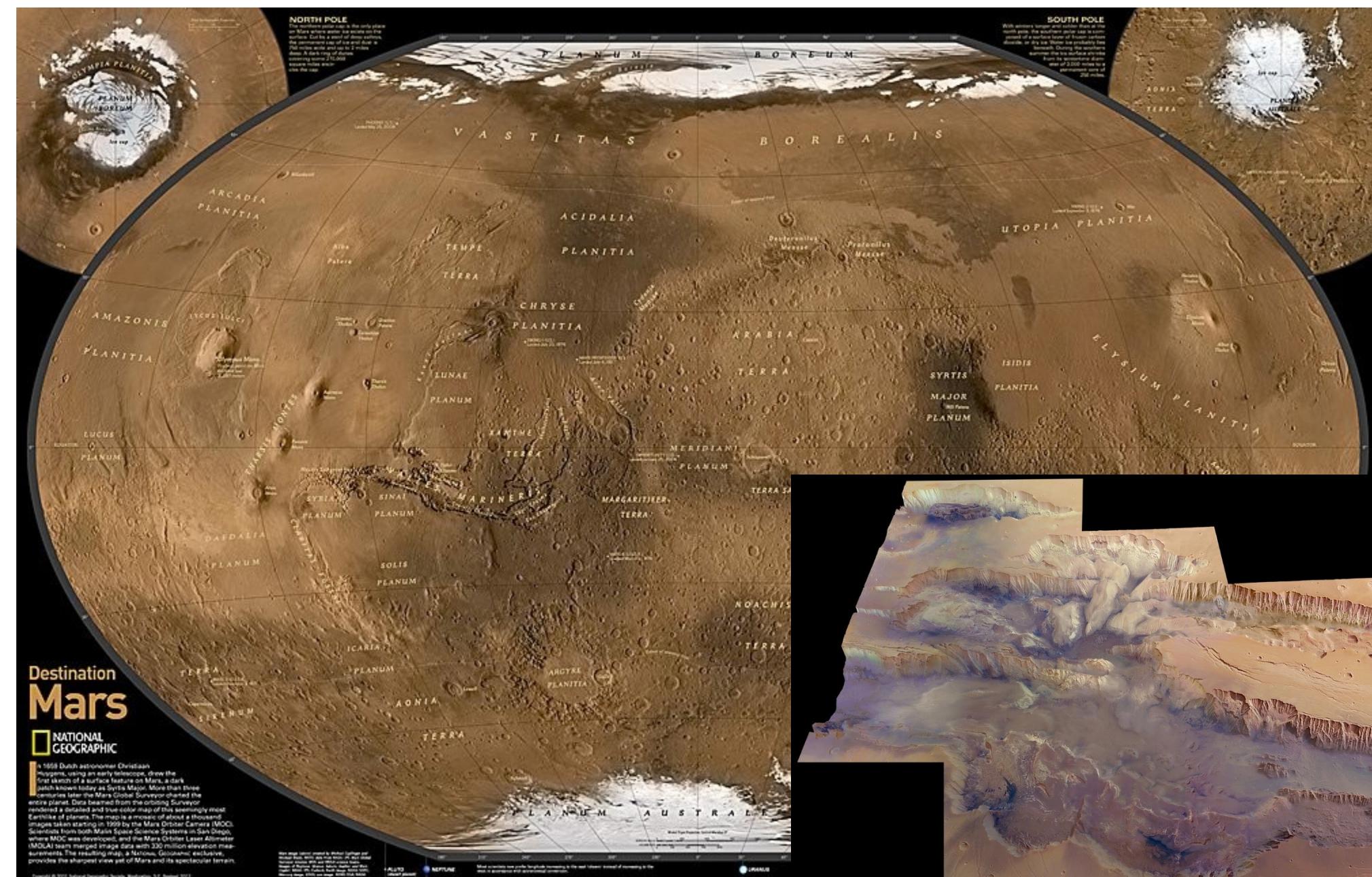
Kam se kartografie posunula?

US electricity sources

Výzkumy na podkladu

Historických mapování/map

Odkazy

- [1] <https://www.denik.cz/regiony/30-tisic-let-stary-mamuti-je-doma-rytina-ukazuje-mozna-nejstarsi-mapu-sveta-20191018.html>
- [2] <https://ucebnice.geogr.muni.cz/kartografie/obsah.php?show=24&&jazyk=cz>
- [3] <https://ucebnice.geogr.muni.cz/dejiny/obsah.php>
- [4] <https://cs.rayhaber.com/2020/08/catalhoyuk-neolitick%C3%A9-starov%C4%9Bk%C3%A9-m%C4%9Bsto%C2-C-kde-catalhoyuk-star%C3%A9-m%C4%9Bsto-historie-a-p%C5%99%C3%ADb%C4%9Bh/>
- [5] <https://www.staremapyceska.cz/stare-nove-mapy-uzemi-ceske-republiky/>
- [6] <https://allthatsinteresting.com/ancient-world-maps#23>